

GERÉB LÁSZLÓ

BIBLIOGRÁFIA

A HAZAI PARASZTLÁZADÁSOK
VERSEK ÉS ELBESZÉLŐ IRODALMÁHOZ

(XV—XVIII. SZÁZAD)

Ára 5 - Frt

TANULMÁNYOK
FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KÖNYVTÁR
XXIII.

BIBLIOGRÁFIA
A HAZAI PARASZTLÁZADÁSOK
VERSES ÉS ELBESZÉLŐ IRODALMÁHOZ
(XV – XVIII. SZÁZAD)

ОЧЕРКИ
ИЗДАНА СТОЛИЧНОЙ БИБЛИОТЕКОЙ ИМЕНИ ЭРВИН САБО
XXIII.

ЛАСЛО ГЕРЕБ
БИБЛИОГРАФИЯ КРЕСТЬЯНСКИХ ВОССТАНИЙ В ВЕНГЕРСКОЙ
ПОЭТИЧЕСКОЙ И ПРОЗАИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ
(XV—XVIII ВЕК.)

LADISLAS GERÉB
BIBLIOGRAPHIE DES RÉVOLTES DE PAYSANS DANS
LA LITTÉRATURE POÉTIQUE ET PROSAÏQUE HONGROISE
(XV—XVIII. SIÈCLE)

ÉTUDES
PUBLIÉES PAR LA BIBLIOTHÈQUE MUNICIPALE „ERVIN SZABÓ” BUDAPEST
XXIII

TANULMÁNYOK
KIADJA A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN KONYVTÁR
XXIII.

GERÉB LÁSZLÓ

BIBLIOGRÁFIA
A HAZAI PARASZTLÁZADÁSOK
VERSEK ÉS ELBESZÉLŐ IRODALMÁHOZ
(XV—XVIII. SZÁZAD)

BUDAPEST

BUDAPEST NYOMDA NV. 1949.

Felelős kiadó: Dienes László dr

Budapest Nyomda NV., Közp. Városháza — 126981 — Felelős vezető : ifj. Puskás Ferenc igazgató

BIBLIOGRÁFIA

A HAZAI PARASZTLÁZADÁSOK 15—18. SZÁZADI VERSES ÉS ELBESZÉLŐ IRODALMÁHOZ.

Ez a jegyzék ama hazai verses és prózai elbeszélő műveket gyűjti össze, melyekben kortársak, illetve közel kortársak számolnak be parasztságunk felkeléseiről, uraikat fenyegető seregléseikről. Tehát a magyarországi parasztmozgalmak hazai irodalmának bibliográfiája. Az irodalom határa meg nem vonható, etekintetben a célszerűséghez képest vettünk fel egyes helyeken oly adatokat is, amelyek irodalmi mivolta vita tárgyát képezhetné. Célunk volt, a feltett tárgy körébe vágó hazai irodalomtörténet áttekintése. Nem vettük fel tehát a későbbi — a mai napig folyó — irodalmi és tudományos feldolgozásokat, amelyek kizárólag források alapján készültek s íróik az eseményekkel, azoknak a kortársakban élő hatásával már kapcsolatban nem voltak: vagyis nem az életnek, az eseményeknek irodalmi visszhangjai. (Kivételt tettünk a huszita mozgalmak Heltaitól eredő első magyar nyelvű feljegyzéseinél, továbbá Tinódi, Uncius és Bogáti Fazekas históriás énekénél.) Nem vettük fel továbbá az okleveleket, leveleket és egyéb hatósági forrásokat, noha ezek igen gyakran irodalmi igényűek és értékűek. Ilyenekre olykor jegyzetben hivatkoztunk, midőn a szűkszavú irodalmi szöveg megértéséhez szükségesnek látszottak.

Az adatokat időrendben, az egyes eseményekhez kapcsolva sorakoztattuk fel s így tettük áttekinthetővé a nem-szakember számára is, a kutatónak is, hiszen parasztmozgalmainkat még a történetírás sem dolgozta fel, irodalomtörténetírásunk még kevésbé foglalkozott ezekkel. Így, bár munkánk gyöngéit érezzük is, annak jószándékú és bizonyára hasznos útmutatómivolta hangolja elnézésre a kritikát és ösztönözze folytatásra a hivatottakat. E munkánk szerény adalék a hazai társadalmi harcok s az elnyomott osztályok szabadságküzdelseinek történetéhez, melynek feltárása a gazdasági és szellemi vonatkozások minden ágában népi, demokratikus tudományunk elsőrendű és sürgős kötelessége.

Irányi Lujza dr és Marót Miklós munkatársaim értékes, buzgó közreműködését e helyen ismerem el.

G. L.

RÖVIDÍTÉSEK, JELZÉSEK.

- Fk.** = Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. A jelzés utáni szám a mű raktári számát jelenti. Más könyvtárakat csak kéziratoknál és ritka könyveknél tüntetünk fel.
- Szabó** = Szabó Károly: Régi Magyar Könyvtár c. bibliográfiája s a szám, mely alatt benne a szóbanforgó mű leírása szerepel.
- lap** = a mű ama lapszámainak feltüntetése, melyeken a vonatkozó rész található.
- Megjegyzés.** Nem tüntettük fel a latin nyelvű munkáknak Geréb László által készített még kézirat, illetve kiadás alatt álló fordításait.

A HUSZITA IDŐK MOZGALMAI. 1436—1438.

Thuróczi János (1435?—1490?) Auguste [Augsburg]: Feger Theobald 1488.

Chronica Hungarorum.

Fk. Bq 0930/17

A 4. r. 22. fejt. röviden beszámol Budai Nagy Antal erdélyi és Márton bíró szamosközi fölkeléséről. A 25. fejt. részletesen elmondja a budai magyarok zendülését, Marchiai Jakab inkvizitor megfutamításával.

Szabó III. 15

— Brunesi [Brünn]: 1488.

Fk. Bq 0930/5

Szabó III. 16

Schwandtner. Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini Vindobonae [Béc] Kraus 1746.

Fk. Af 43.90/18/1

1. kötet tartalmazza Thuróczi krónikáját is.

— Scriptores... Tyrnaviae [Nagyszombat]: 1765.

385—394. lap.

— Vindobonae [Bécs]: Trattner 1766—68.

Fk. 19847

Calendarium Jauriense... annectitur huic Chronica Hungarorum M. Joh. de Thurócz. Jaurinum [Győr: 1773].

Fk. B 059/132

Bonfini Antal (1434—1503)

Rerum Hungaricarum Decades. Basileae [Bázel]: Winter 1543.

Szabó III. 344

3. dec. 3. könyvben található Budai Nagy Antal, Márton bíró fölkelése Thuróczi nyomán, továbbá Balázs bíró Nagyszombat vidékén történt huszita fölkelése. A 3. dec. 4. könyv elején a budai zendülés; ebben okul felhozza a budai németek gazdagságát és polgárosultabb mivoltát is, mellyel a magyarokat felülmúlták. További kiadások:

— Claudiopoli [Kolozsvár]: Heltai 1565.

Fk. Bq 0941/262

Szabó II. 97

— Basileae [Bázel]: Franco 1568.

Fk. Af 43.90/19, Bq 943/387

Szabó III. 570

— Francofurti [Frankfurt]: Wechel 1581.

Szabó III. 706

— Coloniae Agrippinae [Köln]: Widenfeldt 1690.

Fk. Bq 943/311

Szabó III. 3633

— Hannoveriae [Hanau]: Wechel

Fk. Af 43.90/17

Szabó III. 1027

— Posonii [Pozsony]: 1744.

Fk. Af 43.90/15

— Buda, 1770.

Fk. Aq 43.90/29

— Lipsiae [Lipcse]: 1771.

Fk. Af 43.90/20

— Lipsiae [Lipcse]: 1936—41.

Des Aller Mechtigsten Königreiches inn Ungern wahrhafftige Cronick. Basel: Winter 1545.

Fk. Bq 943/396

Bonfini művének német fordítása. Más fordítása:

Ungerische Chronica. Frankfurt a. M.: Schmidt 1581.

Fk. Bq 943/282

Heltai Gáspár (1520?—1574)

Chronica az magyaroknak dolgairól. Kolozsvár: Heltai Gáspárné 1575.

76/a—b, 77/b lap

Fk. Bq 943/279

Népies előadás Bonfini nyomán. A népvézérek »megbolondították« a parasztokat. A budai németeket mentegeti; kiemeli azonban gazdagságukat s hogy a zendülést parasztok művelték.

Szabó I. 118

— Győr: Streibig 1789.

— Pest: Emich 1854. (Újabb Nemzeti Könyvtár.)

Tinódi Sebestyén (1510?—1556)

És Sigmond királynak és császárnak krónikája, szép énekbe szerezném . . . Temesvári János. *Chronica c.* könyvében második darabjaként. Kolozsvár: Heltai 1574.

A hosszú históriás ének végefelé: a császárhoz rossz hírek érkeznek a parasztlázadásokról. «Imé esmét egy gonosz hirt hallának . . .» Hat négysoros szakaszban Thuróczy nyomán szedi versbe Antal és Márton lázadását. **Szabó I. 112**

Sigmond király és császárnak krónikája és lött dolgai . . . Heltai Gáspár: *Cancionale*, azaz históriás énekes könyv. Kolozsvár: Heltai 1574. darabjai közt.

Azonos előbbitel, de nyilván nem Tinódi szötte bele a Tar Lőrinc pokoljárásáról szóló pompás elbeszélést, mely nemcsak a császárt, de egyházi és világi főurait is a pokolba teszi éspedig nagyrézt a nép ellen elkövetett bűnökért. Protestáns szemléletű. **Szabó III. 679**

Szilády Áron: Régi magyar költők tára. 3. k. Bp.: Akad. 1881. 351—2. lap.

Uncius Lénárt (16. szd. második felében)

Poematum libri septem de rebus Ungaricis. Cracoviae [Krakkó]: Lazar 1579.

Magyar történelem Thuróczy nyomán latin hexameterekben. A parasztlázadásokat egyetlen verspárban, de a budai zendülést hosszan beszéli el. **Szabó I. 113**

Székely István, Benczédi (1510—64 közt)

Chronika ez világnak yeles dolgairól. Krakkó: Strykoviei Lázár 1559. 203 lap **Fk. B 0941/243**

Az erdélyi, stb. felkelésekről nem szól, de Albert király idejében «a magyarok a németeket Budából kiverték és minden marhájukba zsákmányt tűnek, hogy a János ötvöst, a budai nemes polgárt éjjele a Dunába vetették valas». A cseh huszitákkal rokonszenvez: Tábor város alol a király «nagy szégyenséggel elpirongas». **Szabó I. 38**

Magyar krónikája . . . kivonva világkrónikájából. Pest: Emich 1854. (Újabb Nemzeti Könyvtár 6.)

Toldy Ferenc kiadásában előbbinek magyar vonatkozású részei.

Kottaner Ilona (15. szd. derekán)

Aus den Denkwürdigkeiten der Helene Kottanerin. Leipzig [Lipcse]: Engelmann 1846. **Fk. B 929/70**

Albert király özvegyének komornája megírta emlékezéseit 1439—40-ról. A szöveg eleje töredékes, ott szól a budai zendülésről. Még két helyen említi parasztokat: a királyi kíséret közlekedésekor motyójukkal menekülnek az erdőbe.

A szász univerzitás jegyzőkönyvéből.

Közli Kurz. *Magazin für Geschichte . . . Siebenbürgens. Kronstadt [Brassó]: Gött 1846.* 2. k. 374 lap **Fk. 29378**

1438-ról feljegyzik Budai Nagy Antal fölkelését és Kolozsvár melletti halálát, társai kivégzését.

Az I. kolozsmonostori egység. 1437. júl. 6.

Közli Jakob Elek. *Oklevéltár Kolozsvár története I. kötetéhez. Buda: Egyet. ny. 1870.* 1. k. 172—177. lap. **Fk. 12850**

Hosszú elbeszélő része miatt elbeszélő forrásnak is tekinthetjük. Elmondja a fölkelés okait, a parasztok igaztalan túlterhelését, a püspök jogtalan tizedkövetelését és átkát, majd a fölkelő parasztok békekísérleteit, a nemesek legyilkolták a követeket, megütköztek, majd békélésre gyűltek össze. Ezután következnek a békefeltételek. Az elbeszélést nem tartalmazó II. kolozsmonostori egység a győztes parasztok meghátrálását mutatja. (Kurz: *Magazin . . .* 2. k. 357—375. l. Teleki: *A Hunyadiak kora. Pest, 1851.* 10. k. 3—10. l. Idevágó s az eseményeket megvilágító okleveleket ad még Eder J. K.: *M. Felmer primae lineae Historiae Transilv. 1780—1803. Pray: Annales 2. k., Szabó: Székely oklevéltár, Kolozsvár. 1872.* 1. és 3. k. Fejér: *Codex diplomaticus 10/7, 11. k., Erdélyi Múzeum 1910.*)

Hunfalvi Pál. *Az oláhok története. Bp.: Akad. 1894.* 2. k. 76—84 lap **Fk. 11018/2**

Közli az egység hézagos, gyakran hibás magyar fordítását. Ezt átvette:

Gombos F. Albin. *Az 1437-ik évi parasztlázadás története, különös tekintettel a jobbágyi viszonyokra és a huszitizmusnak hazánkban való elterjedésére. Kolozsvár: Szerző. 1898.*

Szalkai Balázs (15. szd. első felében)

Blasii de Zalka et continuatorum ejus cronica fratrum minorum de observantia provinciae Boznae et Hungariae. Kiadta Toldy Ferenc: Analecta monumentorum Hungariae historica.

Elmondja Marchiai Jakob inkvizíciós útját a hazai husziták ellen, elsimitva kudarcait: a kamonci plébános Prágában tanult, onnan hozta a huszita tanokat, megmenekült Jakab kezéből. Két társa, Tamás és Bálint Moldvába menekültek népükkel s lefordították a Szentírást. A Jakob elleni kamonci zendülés jegyzőkönyve, a királyi tanács ezt elbeszélő végzése és más ezt megvilágító oklevelek E. Ferenczin: *Acta Bosnae. Zagrab, 1892. (Mon. spect. hist. slavorum merid. vol. 23.), Waddingus: Annales Minorum, Roma, 1734.* 10, 11. k.

1490.

Tubero Lajos (1455—1527)

Commentariorum de temporibus suis. Francofurti [Frankfurt]: Marni 1603.

Fk. B. 943/508

Schwandtner: Scriptorum rerum Hungaricarum veteres et genuini. Bécs: Kraus 1746. (L. még fentebb.)

2. k. 131—132. lap

Fk. Af 43.90/18/2

Mátyás király halála után a koronával és kincsekkel menekülő János herceg után a főurak mozgósították a dunántúli parasztokat is. Egy parasztsereg fosztogatja a földvári kolostort, az apát két parasztot megöl. »Zavarral volt tele az ország, mert a főurak civódása könnyen felborítja az alnép nyugalmat.«

A SZÉKELYEK ÖKÖRSÜTÉSE. 1505—6.

Istvánffi Miklós (1538—1615)

Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV. Coloniae Agrippinae [Köln]: Hierat 1622.

Fk. Bq 943/312

II. Lajos születésekor a székelyeken követelték a régeledett kapunkénti örökadót. A székelyek megtagadták, az adószedőket elűzték, Tomori Pál másodszeri hadjárata verte csak le őket. (Utána a főemberek Agyagfalván szerződést kötöttek zendülések megakadályozására. Szabó, Székely oklevéltár 1.) Istvánffi művének további kiadásai:

Szabó III. 1350

— Coloniae Agrippinae [Köln]: Fries 1685.

Fk. Af 43.90/77

Szabó III. 3351

— Coloniae Agrippinae [Köln]: Rommerskirchen 1724.

Fk. Bq 943/579

— Vindobonae [Bécs]: Trattner 1758.

Fk. Bq 943/305

Af 43.90/24

Magyarország története. Ford.: Vidovich György. Debrecen: Csáthy 1867—71.

Előbbinek teljes magyar fordítása.

A DÓZSA-LÁZADÁS. 1514.

Taurinus István († 1519)

Stauromachia id est cruciatorum servile bellum, quod anno ab orbe redempto sesquimillesimum quartodecimo et Pannoniam et collimitaneas provincias valde miserabiliter depopulaverat. In quinque libros summatim digestum. Singrenius [Bécs, 1519.]

Fk. B 0941/204

Latin hexameterekben írt öténemes hősköltemény, a költő kortárs és szemtanú, humanista modorban éneklé meg az egykorú eseményeket. Kiemelkedő részek: Bakács budai bevonulása, Dózsa első, majd ceglédi beszéde, a nagylaki, gubacsi és temesvári csata, Dózsa halála. Öt évvel az esemény után jelent meg.

Monumenta Ungarica. Vindobonae [Bécs]: Engel 1809.

111—184. lap

Fk. 77763

Tartalmazza előbbinek 2. kiadását.

Paraszti háború. Budapest: Bp. Irod. Int. 1946.

Fk. Sz 10748

Tartalmazza előbbi teljes szövegét magyarul, Geréb László fordításában.

Katholikus Szemle. 1889. évf. 216—240. lap

Fk. 3891/3

Szemelvények Taurinus hőskölteményéből Márki Sándor fordításában.

Márki Sándor: Dózsa György. Bp.: M. Tud. Tört. 1913.

183—5 lap

Fk. 3353/29, X 8151, B 943/543

A ceglédi beszéd Taurinus szövege szerint, hibás prózai fordítás.

Szeberényi Lajos Zs.: A parasztság története. Bp.: 1937.

58—61. lap

Átveszi Márki fordítását a ceglédi beszédéről.

Geréb László: A magyar renaissance költői. Bp.: Bp. Irod. Int. 1947. (Új könyvtár)

25—29. lap

Szemelvények Taurinus: Paraszti háborújának, magyar fordításából.

A munkásműveltség könyve. Szerk.: Szendrő Ferenc. Bp.: Munkás Kultúrszövetség 1947.

17—21. lap

Geréb L. fordításában szemelvények Taurinus, továbbá 1514-re vonatkozóan Tubero és Szerémi szövegéből, 1437-re Bonfiniból is.

Tubero Lajos (1455—1527)

Commentariorum de temporibus suis libri. Francofurti [Frankfurt]: Marni 1603.
287—294. lap **Fk. B 943/508**

Schwandtner: Scriptorum rerum Hungaricarum veteres et genuini. Vindobonae [Bécs]:

Kraus 1746. (L. még fentebb.)
2. k. 329—335. lap **Fk. Af 43.90/18/2**

Kortárs, polgár elbeszélése. Érti az osztálykülönbségek ellentéteit, ezt a ceglédi beszéd pompás fogalmazásában kifejti. Az események helyszínét csak általánosságokban említi. Tömör elbeszélő, az úri rend szigorú erkölcsbírója.

Szerémi György (1490?—1550?)

Emlékirata Magyarország romlásáról. 1484—1543. Pest: Akad. 1857. (Magy. tört. emlékek 1.)
52—71. lap **Fk. 3381/1**

Magyaros latinsággal, népies hangon írt, naív, részletes elbeszélés. Kortárs, szemtanú paraszti író, a köznép szemléletét tolmácsolja.

Erdélyi László: A mohácsi vész kora. Szeged: Városi ny. 1941.
42—55. és 104. lap **Fk. 97333/1**

Fentinek teljes magyar fordítása.

Veráncsics Antal (1504—1573)

Összes munkái. Pest: Akad. 1857. (Magy. tört. emlékek 3.)
2. k. 5—14. lap **Fk. 3381/3**

Memoria rerum quae in Hungaria a nato rego Ludovico ultimo acciderunt... c. egységes krónikába foglalt magyarnyelvű, különböző szerzőktől származó följegyzések. Az 1514-i. rész népies hangú, paraszttal rokonszenvező írás, szemtanútól (talán Szerémi György?) Mondát is tartalmaz: a rákosi törvények Budára vívői a Dunába vesztek. Veráncsics gyűjtötte össze e tört. feljegyzéseket.

Nagyszombati Márton (*Thirnaviensis*, Martinus)

Opusculum ad regni Hungariae proceres. [Bécs]: ny. n. 1523]

Distichonokban írt hosszú latin költemény a nemességnek a török ellen buzdítására. Mint romlásról, gyűlölködve, terjedelmesen beszél a parasztlázadásról. 3. könyv 7—16, 71—96, 101—102, 109—182 sor ez eseményre és a társadalom szemléletére vonatkozik.

Szabó III. 255

Ábel—Hegedüs. Analecta nova ad historiam renescentium in Hungaria litterarum spectantia.
Bp: Akad. 1903. **Fk. 36712**

Ugyanennek 2. kiadásával.

Erdélyi Múzeum. 1904. évf.
162—164. lap **Fk. 3452/21**

Fenti költemény 1514-re vonatkozó részének fordítása Márki Sándortól.

Zsámboki János (1531—1584)

Appendices. Tartalmazza Ransanus, Petrus: Epitome rerum Ungaricarum velut per indices descripta... Nunc primum edita, una cum appendice quadam opera Joannis Sambuci Tyrnaviensis. Viennae: Hofhalter 1558. **Fk. B 943/198, 943/203, 943/346**

Zsámboki sajtó alá rendezte Ransanusnak az 1480-as évekig terjedő tört. művét s függelékkel toldotta meg a maga koráig. 1514-et az osztályellentétek érzékeltetésével tárgyalja.

Szabó III. 448

Schwandtner. Scriptorum rerum Hungaricarum... (L. fent)

1. k. tartalmazza előbbinek 2. kiadását.

Heltai Gáspár (1520?—1574)

Chronica az magyaroknak dolgairól. Kolozsvár: Heltai Gáspárné 1575.
204/b—205/a lap **Fk. Bq 943/279**

Alighanem Zsámboki nyomán, népies előadás a tömegek úr-ellenes jelszavaival, a királynak a hűbérúr-ellenességét is érintve. Új kiadásai:

Szabó I. 129, 166

— Győr: Streibig 1789.

— Pest: Emich 1854. (Újabb Nemzeti Könyvtár 6.)

Bogáti Fazekas Miklós († 1592)

Az oetoeodik része Mattyas király dolgainac mind halalaig. Kolozsvár: Heltai 1577.
Másodsor: 1580.

Heltai krónikája nyomán folytatja Göröcsöni Ambrus históriás énekét a Hunyadiakról. Folytatja azonban Mátyás halálán túl is. Egyik rész címe: Az alföldi hadakról László király idejében. Ez azonban csak határszéli háborúkról szól s Ulászló halálával befejeződik. Nyilván nyomdai hiba folytán került a következő részbe 1514 tárgyalása tizenegy négy soros szakaszban. Száraz szöveg, de egyes soraiból kicsendül a nép indulata.

Brutus János Mihály (1517—1592)

Magyar históriája. 1490—1552. Pest: Akad. 1863. (Magy. tört. emlékek 12.)
1. k. 248—398. lap

Fk. 3381/12

Az író másodkézből dolgozott, roppant bőbeszédű, körmönfont stílusban. Maga és kora érdeklődését mutatja, hogy másfélszáz oldalon tárgyalja a parasztlázadást. A 249—50. lapokon saját megfigyeléseit is följegyzti a parasztlázadástól a parasztlázadástól.

Istvánffi Miklós (1538—1615)

Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV. (Lásd fentebb)

A mű 5. könyve egészen és a 6. eleje szól a parasztlázadásról. A humanista íróművész elevenen ábrázolja az eseményeket, de mint a feudális és kat. reakció képviselője, az urakat állítja előtérbe. A parasztlázadást és Dózsa hősiességét így is tisztelgetet kelt benne. Dózsa egyik belső emberét gyermekkorában ismerte.

Pethő Gergely (1565—1620)

Rövid magyar krónika sok rendbéli fő históriás könyvekből nagy szorgalmatossággal egybe-
szedegettetett és irattatott. Bécs: Cosmerovius 1660.

Másodkézből dolgozott, de népies hangon és rokonszempvel írja le 1514-et. Heltain kívül az egyetlen régi magyar nyelvű tört. munka, ámbár közel két nemzedékkel jelent csak meg iratása után. Istvánffinak egy népi mondáját is átveszi Zápolyai bűnhődéséről. Későbbi, részben megtoldott kiadásai:

Szabó I. 955

Az magyar kronikának veleje és summája ... Bécs: Fischeois 1702.

Fk. B 943/378

Szabó I. 1645.

A magyar kronikának rövideden lerajzolt sommája ... Pozsony: Spaizer 1742—50.

Fk. B 943/467

Rövid magyar krónika ... Kassa: Akad. 1753.

Fk. 943/280

Ain grosz wunderzaichen das do geschechen ist durch das Creütz, das ain Cardinal hat
auszgeben inn den gantzen Hungerischen Lannd wider die Turcken.

Budai polgár Bécsbe intézett levele 1514 májusában, melyet Augsburgban alkalmi ujsággként
kinyomtattak. Négy oldalas aprónyomtatvány a Széchenyi könyvtárban. Elbeszéli a kereszt-
tesek és urak első összecsapásait. A pesti tábörben a zászlóról leesik a kereszt, amikor a
paraszthad oszlani akart, erre együtt maradtak. A budai köznép fölzendült a papok ellen,
mikor kihirdették a kereszteshad visszavonását.

Toldy Ferenc: Analecta monumentorum Hungariae Historica (h. é. n.)
209—212. lap

Közli ugyanezt. Ritka könyv, a bpesti Egyetemi Könyvtárban található.

Die auffrur so geschehen ist in Ungerlandt, mit den Creutzern, und auch darbey wie man
den Creutzer Hauptman hat gefangen und getödt Zeckel Jorg 1514.

Fk. B. 943/660

Eyßkorú röpirat, három 4. r. levél, vége hiányzik. Címlapján Dózsa kivégeztetését ábrázoló kép.
Az Akadémia könyvtárában. R. M. Ir. 4. r. 88. sz. a. A Wunderzaichen lenyomata. Utána
szemtanú elbeszélése Dózsa kivégzéséről. — Fénymásolat a Fk. gyűjteményében.

Székely István, Benczédi (1510—64 közt)

Chronica ez Vilagnac yeles dolgairól. Krakkó: Strykoviái Lázár 1559. (L. fentebb.)

Fk. B 0941/243

1514. év tárgyalásánál röviden elbeszéli a parasztlázadás lefolyását.

FEKETE JOVÁN, 1526—1527.

Szerémi György (1490?—1550?)

Emlékirata Magyarország romlásáról. Pest: Akad. 1857. (Magy. tört. eml. 1.)
126—6, 142—4, 154—173. lap

Fk. 3381/1

Kortárs író, szerb tolmácsa az események szereplőinek. Részletesen beszéli el a magát Jován cárnak nevező parasztszázad esetét, aki Mohács után megtelepedett a Tisza-Duna közén, felosztja a nemesek földjét, de parasztkirálysága elbukik a János és Ferdinánd közt folytatott önálló politika folyamán.

Erdélyi László. A mohácsi vész kora. Szeged: Városi ny. 1941.
96, 108—109, 118—130. lap

Fk. 97333/1

Előbbinek magyar fordítása.

Zermeghi János (1500?—1584)

Rerum gestarum inter Ferdinandum et Joannem Hungariae reges commentarius. Közli Schwandtner. Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini. Vindobonae [Bécs]: Kraus 1746.

2. k. 386—7. lap

Fk. Af 43.90/18/2

Az író a kérdéses időben kamarás a budai udvarban, fültanuként tud az eseményekről.

Veráncsics Antal (1504—1573)

Összes munkái. Pest: Akad. 1857. (Magy. tört. eml. 3.)

2. k. 26. lap

Fk. 3381/3

A Memoria... c. több följegyzés kompilációjából keletkezett magyarnyelvű krónikában rövid, népies előadás, alighanem kortártól.

Istvánffi Miklós (1538—1615)

Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV. (Lásd fentebb.)

A 9. könyvben Zermeghire emlékeztető elbeszélés.

Révai Péter (1568—1622)

De monarchia et sacra corona regni Hungariae centuriae septem. Francofurti [Frankfurt]: Götz 1659.

Fk. 41546, B 943/202

Szabó III. 2058

Istvánffi nyomán vázolja a Fekete Ember történetét, de hivatkozik saját dédapjára is, aki Ferdinánd követségében járt Jovánnal. (L. még Tört. tár 1885. 508—9. 1. Ferdinánd barátságot tartva Jovánnal, levélben inti, hogy emberei nemesnek ne ártsanak.) Révai munkájának további kiadása:

Szabó III. 2058

Schwandtner. Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini. Bécs: 1746.

2. k. 713. lap

Fk. Af 43.90/18/2

SZÉKELY TÁMAD — SZÉKELY BÁNJA. 1562.

Borsos Sebestyén (†1584)

Közli Mikó Imre: Erdélyi történelmi adatok. Kolozsvár: Stein 1855.

1. k. 18—20. lap

Fk. 54494/1

Marosvásárhelyi polgár, mint kortárs, közvetlen tudomása alapján, tiszta magyar nyelven beszéli el a székelyek 1562-i fölkelését és bukását. — Ugyanezt közli:

Erdély öröksége. I. Tündérország. Bp: Franklin (1941)

116—118. lap

Fk. 98375/1

Forgách Ferenc, ghymesi (1535—1577)

Magyar históriája 1540—1572. Pest: Akad. 1866. (Magy. tört. emlékek 16.)

237—239. lap

Fk. 3381/16

Az államférfi összefüggéseiben tárgyalja az eseményt: a Habsburg csapatok a Felvidéken szorongatták II. Jánost, a moldvai vajda a hátát veszélyeztette a székely fölkelés kitörésekor.

Csanádi Demeter

Vita Joannis secundi electi Hungariae regis, scitico sermone a Demetrio Chanadi, ejusdem principis secretario miserabiliter decantata. [Debrecen : 1571]

Száraz, szűkszavú históriás ének II. János életéről, nyomban a király halála után jelent meg. Négy homályos sor tárgyalja a székely lázadást, melyhez a szerző — bizonyára a nép véleményét — toldja hozzá, hogy isten holtig tartó súlyos betegséggel büntette az uralkodót. További kiadásai :

— [Kolozsvár : 1571.]

Szabó I. 88

— Debrecen : 1577

Szabó I. 89

— Debrecen : Hoffhalter 1582.

Szabó I. 124

— [Kolozsvár : 1582.]

Szabó I. 187

Szabó I. 197

Régi magyar költők tára. Szerk.: Dézsi Lajos. Bp.: Akad. 1930.

7. k. 216—7. lap

Fk. 27988

Schaeseus Keresztély (1540—1585)

Ruinae Pannonicae libri.

VII. ének.

A tizenkéténekes hősköltemény hét éneke 1571-ben Wittenbergben megjelent. 5—8. és 12. énekének kéziratát a Széchenyi-könyvtár kézírattára őrzi. Fol. lat. 1137. számú kötetben. A humanista költészet eszközeivel megírt mű 7. énekének többszáz hexameterre mozgalmasan beszél el a székely lázadást : kétszer sikeres csata, majd szívós harc után bukás. Úri hit-szeggéssel kézrekerítik a vezéreket s kegyetlenül karóbahúzzák. — Megemlítendő : az 5. ének 1556-i országyúlásról szólva, kikel a jobbágy újabb rőghözkötése ellen, panasolja a paraszt kizsákmányolásának módjait (Heltainak az ördögről és a földesúrról szóló meséjével egybehangzóan) és az elnyomottak kitörésével fenyegeti az urakat.

Siegler Mihály († 1585)

Chronologia rerum Hungaricarum, Transylvanicarum et vicinarum regionum libri duo.

Kiadta Bél Mátyás. Adparatus ad Historiam Hungariae. Ponium [Pozsony] : Rayer 1735.

86—87. lap

Fk. Aq 43.90/25

Előadásában különösen a fölkelő székelyek követéinek a szász városokkal való tárgyalására tér ki : fenyegetőzve kívántak segítséget szabadságuk visszavásárához.

Fentiek magyarázatára alkalmas, irodalmi tekintetben is érdekes szövegek az 1559-i törvények a székelyek osztálytagozódásáról (Mikó : Erdélyi tört. adalékok. Kolozsvár, 1855. 3. k. 265. l.), a székelyek folyamodása leveretésük után (Szabó : Székely oklevéltár, Kolozsvár 1872. 2. k. 321. l.), erre II. János válasza (Erd. orsz. gyűj. eml. 1556—1576. Bp. 1876. M. tört. eml. 3. o. 2. k. 202. l.), ugyanez Mikónál 2. k. 360. l.) királyi kegyelem a lázadók számára, kivéve a vezetőket (Szabó oklevéltárban 2. k. 161—168.).

KARÁCSONY GYÖRGY 1568

Szamosközy István (1570—1610 közt)

Történeti maradványai. 4. Bp.: Akad. 1876. (Magy. tört. emlékek. 21.)

96—107. lap

Fk. 3381/21

A nagybányai parasztember, Karácsony György Debrecen körül népsereget gyűjt maga köré. Azt mondta, isten küldte őt, hogy fegyver nélkül kiűzze a törököt. Szolnoknál kudarcot vall, majd Debrecenben elfogják és kivézik, seregét úri csapatok verik szét. Sz. részletes elbeszélésében írói értékei jól érvényesülnek. Előadása arra vall, hogy a korabeli úrrend túlbecsülte a »Fekete Ember« mozgalomát. Mi volt távolabbi országrészekben a híre, mutatja a Történelmi Tár 1891. évf. 70. lapján közölt, 1632-ből származó névtelen krónika, mely 1569. évnél így ír : »Korácson György a Nyírségen paraszthadat támaszta, a papokat és nómösséget levágata, végre ő maga is rutul vesze.«

Forgách Ferenc, ghymesí (1535—1577)

Magyar históriája 1540—1572. Pest : Akad. 1866. (Magy. tört. emlékek, 16.)

451—456. lap

Fk. 3381/16

A humanista államférfi emlékezéseiben tömören vázolja a Fekete Ember mozgalomát, mint Erdély és a Habsburg országrész határán zajló veszedelmet. Ez alkalommal bőven emlékezik meg 1514-ről.

Forgách Simon, ghymesí (1526—1598)

Jegyzete Forgách Ferenc fenti m.

453—455 lap

Fk. 3381/16

Fivére latin művéhez eleven magyar nyelven beszél el jegyzetben Karácsony György mozgalmanak részleteit : még a Mátyusföldéből is indultak hozzá parasztok s az egri vitézek is csatlakozni akartak hozzá.

Istvánffy Miklós (1538—1615)

Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV (L fentebb.)

24. Könyvében, az 1572. évnél. Tárgyilag, főnem elbeszélés. Forrása esetleg Brutus, de fanatikusnak, nem szédelgőnek tartja Karácsonyt.

Bethlen Farkas (1639—1679)

Historiarum Pannonico-Dacicarum libri X. Keresd (17. szd.)

Szerző megjegyzi, hogy e részt »szórol-szóra« Brutus művéből idézi. Brutus művének kiadása a Magy. tört. eml. sorozatában 1490—1552. éveket foglalja magában: Bethlen tehát bővebb kézirat birtokában volt. Brutus értetlenül nézi a mozgalmat és azt fecsegi, hogy Karácsony összejárt a törökkel, hogy rabságába vigye embereit. Előadása egyébként egyező a többivel. (Tompa Mihály balladája alighanem e forrásra utal.) Ennek teljes, hozzáférhetőbb kritikai kiadása:

Historia de rebus Transsylvanicis. Cibinii [Szeben]: Hochmeister 1782.
2. k. 178—194. lap

Fk. 16290/2

Pethő Gergely (1565—1620)

Rövid magyar krónika Bécs: Cosmerovius 1660 (Lásd fentebb.)

Csalárd embernek és Karácsondi Gergelynek nevezi a Fekete embert. 1572. évnél tárgyalja. Szabó I. 955

GUBEC MÁTÉ. 1573.

Istvánffy Miklós (1538—1615)

Historiarum de rebus Ungaricis libri XXXIV (Lásd fentebb.)

25. könyvében az 1572. évnél tárgyalja a szlavóniai fölkelést. Szemléletesen ábrázolja a mozgalmat, az úri rend kegyetlen bosszúját.

Pethő Gergely (1565—1620)

Rövid magyar krónika (Lásd fentebb.)

1573. évnél: »Tótországban nagy pórhad támadt«. Röviden elbeszéli a fölkelést, részletesen Gubec Máté kivégzését. Ez évtől kezdve az író már nem források, hanem saját értesülései alapján dolgozott. (A mozgalmas évhez tartozott a zsámbokréti és kisbossányi zendülés is, melyekről Veráncsics: Összes munkái 11. k. 95. és 111. lapon közölt levelek szólnak.) Továbbá a Károlyi család oklevéltára Bp. 1885. 3. k. 382. lapon az olcsvai zendülés tárgyában hozott ítélet is nevezetes magyarázata annak, hogy még a 18. szd. irod. emlékei is tolvajoknak nevezik a lázadó parasztokat).

A SZÉKELYEK BÁTHORY ZSIGMOND ÉS MIHÁLY VAJDA ALATT. 1595—1601.

Mikó Ferenc, hidvégi (1585—1635)

Históriaja 1594—1613. Pest: Akad. 1863. (Magy. tört. emlékek II. oszt. 7.)
142—144, 148. lap

Fk. 3381/7

Báthory Zsigmond fejedelem 1595-ben a török ellen indított háború kezdetén visszaadta a székely jobbágyok régi szabadságát, ha katonáskodtak. A győzelmes hadjárat után azonban visszavonta ezt. 1599-ben, Mihály vajda támadásakor a székelyek melléállnak, minden lőfő házáat felégették. A nemesek városokba menekültek, házaikat feldúlták, éltek, ahogyan tudtak. A Mihállyal végző miriszlói csatában aztán »sok szegény bolond székely atyánkfia vesze; megesek nekik a szabadság, a nemesemberek levágása, kergetése.«

Nagy Szabó Ferenc (1581—1658?)

Krónikája. Közli Mikó Imre. Erdélyi történelmi adatok. Kolozsvár: Stein 1855.
1. k. 43—47, 50—57. lap

Fk. 54494/1

Marosvásárhelyi polgár, kortárs magyarnyelvű emlékirata. 1596 farsangján szemtanuja volt a székely vezetők halomragyilkolásának. Básta idejében az író apja látta a székelyek végét. Maga is közrendű, részvétellel szól minderről.

Erdély örök ége. Tűzpróba. Bp: Franklin (1941.)
3. k. 2—3. lap.

Fk. 98375/3

Előbbi szöveg lenyomata.

Decsi János, Baronyai (1560?—1601)

Magyar története. Pest: Akad. 1866. (Magy. tört. emlékek II. oszt. 17.)
207—212, 235—8, 246—50. lap

Fk. 3381/17

A humanista udvari történétíró részletesen beszéli el a székelyek felszabadítását és újabb elnyomását. Menteti a fejedelmet: a székelyek erőszakoskodtak, majd az urak szorongattak, hogy nélkülük, törvénytelenül járt el. A székelyek nem engedelmessé váltak a visszavonó rendeletnek, megtartották fegyvereiket, mire vérfürdő következett. Ezt az író maga is megőrjíti, fejedelmi kötelességnek tartja a parasztok védelmét az urakkal szemben, különben belháború támad — ami ebben az esetben is előrelátható volt. Addig azonban nem terjedt az író műve.

Erdély öröksége. Erdélyi emlékirók Erdélyről. Sárkányfogak. Bp.: Franklin (1941)
2. k. 117—120, 125—130. lap

Fk. 98375/2

Tartalmazza fenti szövegeket Novák József fordításában.

Pethő Gergely (1565—1620)

Rövid magyar krónika... (Lásd fentebb.)

1595. év tárgyalásánál említi, hogy »Báthory Zsigmond... az urakat, végbelieket és a föld népét egybegyűjté.«

Szamosközy István (1570—1610 közt)

Történeti maradványai. Bp.: Akad. 1876. (Magy. tört. emlékek, II. o. 28., 30. k.)

2. k. 293—5, 300—2, 342—5, 350—2, 358—60. lap

Fk. 3381/28, 30

4. k. 128—31. lap

1599-ben Mihály vajda megnyeri a székelyeket szabadságuk visszaadásával, betör Erdélybe, a székelyek megölik a menekülő fejedelmet, a vajda parancsára minden nemest üldöznek. Mihály vajda bukása után alvezéré, Baba Noák hajdukapitányt a nemesek kegyetlenül kivégzik; alighanem egyedül akarta folytatni idegen segítséggel a parasztok harcát, de ez Szamosközy-nél zavaros előadásba vész. (Hasonló Lippai esete Bocskai idejében). Sz. magyar feljegyzése és kilenc latin epigrammja részletezi a kivégzést.

Enyedi Pál

Éneke. Közli Mikó. Erdélyi tört. adatok. Kolozsvár: Stein 1855.

1. k. 177—190, 210. lap

Fk. 54494/1

Tulajdonképpen Szamosközy szövegének másolata. (Ének — a latin carmen: elbeszélés értelmében.) A vajda meghagyta, minden menekülő nemest, urat megöljenek. Helyükbe oáh, rác parasztoakat akart telepíteni, akik nagy számban kísérték.

Bethlen Farkas (1639—1679)

Historia de rebus Transsylvanicis. Cibinii [Szeben]: Hochmeister 1782—93. (Lásd fentebb.)

3. k. 600—2. lap

Fk. 16290

4. k. 344—6, 352—6, 398—406, 412—20, 436—62. lap

Szamosközy megmaradt és elveszett szövegeinek felhasználásával készült. Báthory Zs. 1595-ben seregének gyarapítása érdekében felszabadította a székelységen levő jobbágyokat, bár tétovázott, megsértse-e ezzel az urakat. Mihály vajda betörésének, a székely fölkelésnek, B. András megölésének részletes elbeszélése. A Báthory-párti urak végül összefognak Bástával Mihály vajda parasztsuralma ellen, majd ennek megdöntése után ismét Bástá ellen fordulnak.

Erdély története. 1776.

Bethlen Farkas munkájának kéziratos fordítása a Széchenyi könyvtárban.

Erdély öröksége. Sárkányfogak. Bp.: Franklin (1941)

2. k. 186—196, 201—3. lap

Fk. 98375/2

Szamosközy fenti szövegéből Novák József fordítása.

Bors János

Krónikája. Közli Kemény József és Nagyajtai Kovács István: Erdélyország története tára. Kolozsvár: Barráné 1845.

1. k. 185—188. lap

Fk. 21978/1

Kortárs magyar nyelvű följegyzései. Báthory Zsigmond 1595. megadta a székelyeknek régi szabadságát, de az csak rövid ideig tartott, mert »nem viselték magokat jámborul«. 1599. »A felséges fejedelem Mihály vajda... maga mellé hódítja a községet, kik iszonyú öldökléseket tőnek Erdélynek főbb és jelesebb népein...« 1600. Az erdélyi urak és a szászok megverik Mihályt, felkoncolják a székelyeket Miriszlónál, Csikban is nagy öldöklést tettek. »Igy fizet az isten... a köznépek feltámadásáért.«

BOCSKAI KORA. 1604—1606.

Bethlen Farkas (1639—1679)

Historia de rebus Transsylvanicis. Cibinii [Szeben]: Hochmeister 1793. (Lásd fentebb.)
6. k. 136—152, 166—171, 178—189, 205—6, 220—225, 228—231. lap **Fk. 16290/6**

Igen részletesen mondja el Bocskai zászlóbontását, a hajduk csatlakozását; a mozgalomnak a nép közt való gyors terjedésére csak utal, de a had többségének paraszti jellege az oszgyáni csata leírásánál kitűnik. Ennek leírásával és gyöngeségével indokolja a kassai gyűlés összehívását. Erdélyben népfölkelés zárja be és semmisíti meg a német csapatokat. Forrása valószínűleg Szamosközy elveszett szövegrészei.

Somogyi Ambrus (Simigianus) (sz. 1564)

Historia rerum Ungaricarum et Transsylvanicarum. Közli Eder: Scriptorum rerum Transsylvanicarum. 1—2. Cibinii [Szeben]: Hochmeister 1800. és 1840. **Fk. 57449, B 943/298**

A szerző a fölkelés kortársa, üldözöttje. Száraz elbeszélő, de a mozgalom paraszti jellege élénken kidomborodik az oszgyáni csatavesztés leírásánál. Ez volt a népmozgalom csúcspontja. (Az oszgyáni csatáról és Német Balázsról érdekes Basta György hadvezér levelezése és iratai. Bp. 1913. [Magy. tört. eml. I. oszt. 37.] 524—26., 528. l. s. irodalmilag is jelentősek a kassai részgyűlés irományai a Magy. orsz. gyűl. eml. 1602—4. Bp. 1890. 10. k. 604—12. l., valamint a szerencsi részgyűlés határozatai, Mikó: Erdélyi tört. adatok. 3. k. 57. l. Előbbiben a nemesség panasolja az »elszenvedhetetlen gyalázatot«, amit Bocskai néptől viselt s a jobbágyok visszaadását kéri. Bocskai szerint a dulást nemcsak hajdui, de az urak saját jobbágyai is művelték. A szerencsi gyűlésen — fejedelemmé választása után — jóváhagyja a jobbágyok visszaadásáról s a parasztmozgalom leszereléséről szóló határozatokat.)

Históriás ének Bocskai Istvánról.

Közli Kozocsa Sándor az Erdélyi Múzeum 1936. évf.
61—69. lap **Fk. 3452**

Kedvetleges másolat, töredékesen maradt fenn. A fejedelem halála idején íródott, gyöngye verses mű. Talán Bocskai egyik udvari prédikátora írta, mindenesetre az író résztvett az eseményekben. A töredék 1—6. szakaszai a hajduk első csatáját mondja el, 8. szak. a fölkelés terjedését, 25—27. az oszgyáni csatát [sok jó szeginy leginyt Balázs ott veszte], 28—37. szak. az edelényi csata, 38—51. Lippai Balázs paraszthezér a szerencsi gyűlés után elidegenedik Bocskaitól, a parasztokat Borsiban megtámadja a német, 57—63. Lippait Bocskai megöleti, 86, 88. Bocskai lecsöndesti a hajdukat.

Ugyanennek különlenyomata. Kolozsvár: 1936. (Erdélyi tudományos füzetek 84.)
Fk. X 2215/84

Az idvezült folséges Bocskai Istvánnak, Magyar- és Erdélyország fejedelmének szomorú haláláról.

Közli Mikó Imre. Erdélyi történelmi adatok. Kolozsvár: Stein 1855.
3. k. 104—108. lap **Fk. 54494**

Sepsi Laczkó Máté krónikája tartalmazza. Deákos ember verse, de az 1., 2., 6., 17—24., 31. szakaszaiból kitűnik, hogy a fejedelem halálakor az elárvult, megszalatkozott szegények fájdalmát festi, akik még mindig benne bíztak.

Závodszy György

Diarium rerum per Hungariam ab anno 1586 usque ad annum 1624 gestarum. Kiadta Béla Mátyás: Apparatus ad historiam Hungariae. Posonium [Pozsony]: Royer 1735.
360—61. lap **Fk. Aq 43.90/25**

A szerző Thurzó nádor titkára volt, jól látta az eseményeket, röviden, de találóan vázolja. 1604-ben Bocskai hajdukat »és más barbárokat« gyűjtött össze nagy számmal. Az oszgyáni csata után, szerinte, Basta Német Balázst kinzások után fölnégelytette. 1605-ben nőtt a lázadás, mindenfelől özönlöttek és gyűltek a barbár hajduk. Részletesen szól egy fölkelő csapatnak Bitse Thurzó vár és birtok elleni pusztító támadásáról.

Laczkó Máté, Sepsi

Krónikája és emlékezetre méltó hazai dolgoknak rövid megjegyzései 1521—1624. Közli Mikó Imre: Erdélyi tört. adatok. Kolozsvár: Stein 1855.
3. k. 1—246. lap **Fk. 54494**

Egykorú magyárv nyelvű följegyzés, prot. szempontból. A népi vonatkozások elcsikkadnak közte, de a mozgalom törekvéseit a nép ajkán élő egykorú vallásos megszövegezésben adja ugyanez a szerző neve nélkül:

Sárospataki magyar krónika. Történelmi Tár 4. k. 1857.

67—69. lap **Fk. 3044/4**

Pethő Gergely (1565—1620)

Rövid magyar krónika . . . Bécs, 1660. (Egyéb kiadásait l. fentebb.)

Bocskai felkelését mint kortárs beszéli el. 1604. évnél ezt írja: »Az egész felföldi végbeliek, szolgáló rend, hajduság, szabad legények és egyéb rendbeli földnépe úgy mint újságra és új dologra hozzá sietnek vala, főképpen azok, kiket vagy a fejedelmek alatt való tisztviselők, urok avagy a nemesség valaha megháborítottak vala, bosszuságoknak kitöltésére mind oda tartanak vala. Básta jöveletekor Bocskai »segétségére a föld népet is mind felvévé«. 1605-ben »a Dunán innen való vármegyék is úgy mint új dolgon rajtakapván«, Bocskaihoz álltak. Furcsa, zavaros Németh Balázs bukása: »Bocskay István valami gyanóságért Némethi Balázusra reáharaguvék és megöleté ötet, kit Segnyi Miklós Kassában, valami lakodalomban véletlenül maga kezével agyonveré. Azért ilyen végek lén Balázs uraiméknak.«

Krauss György (1607—1679)

Tractatus rerum tam bellicarum, quam etiam aliarum ab anno 1599 usque 1606 inclusive in Transylvania inventarum. Közli Kemény József: Deutsche Fundgruben der Geschichte Siebenbürgens. Klausenburg [Kolozsvar] Tilsch 1839.

1. k. 164—167. lap.

Fk 54500

Segesvári szász polgár írása: Mihály vajda nem becsülte a nemeseket és szászokat, mindenféle szedett-vedett nép gyült köré, »tisztesség« csak kozák zsoldosai közt akadt. Végül a nemesek, akik még maradtak, összefogtak Bástával, a szászokkal és »némely« székelyekkel, de a székelyek általában a vajdával tartottak. Később, Bocskai idejére vonatkozóan a népfőlkelés elmosódik az író előadásában.

Kovács János

A magyar krónikának rövideden lerajzolt sommája. Pozsony Spaizer 1742. [Ld Pethő Gergely] 6. lap.

Fk. 44939

CSÁSZÁR PÉTER FÖLKELESE. 1631—1632.

Szalárdi János (1601—1666)

Síralmas krónikája kilenc könyvei. Pest: 1853. (Újabb nemzeti könyvtár, 2.) 84. lap

III. könyv 3. részében szól a parasztok fölkeléséről, az Erdéllyel való hadakozás idején. VIII. könyv 1. és 8. részében kiemeli, hogy a parasztság maga játszott egyes vidékeket török kézre, mert inkább alatta akartak élni.

Kazy Ferenc (1695—1760)

Historia regni Hungariae 1601—1663. Tyrnaviae [Nagyszombat]: Acad. 1751.

Fk. Af 43.90/16

Röviden, szárazon tárgyalja az 1632. évnél a Császár Péter féle mozgalmat, mely a harmincéves háborúban, Gusztáv Adolf lützeni győzelme után lobbant fel, mikor az Erdéllyel hadakozó császáriak megszorultak.

(Az elbeszélő művekben alig érintett mozgalmat megvilágítják a Századok 1871: 437—9, Tört. Tár 1884: 105., 1887: 627—40, 1888: 125—33, 1892: 572., Adalékok Zemplén vm. történetéhez 1905. évf. 119—21. lapokon közölt iratok.)

A Habsburgok Magyarországa és Erdély közti hadakozás egyik hajtása a határmenti területek parasztjainak közigazgatási és fegyveres szervezkedése. A kassai főkapitány alkudozik és fegyverszüneteket köt, Eszterházy nádor levelekkel ostromolja a megyéket, hogy nyomják el a fölkélést, gondoljanak 1514-re. Erdéllyel való megbékülés után Császár Pétert Kassán kivallatás alá veszik, jegyzőkönyve fentiek közt. A parasztok elégtelt követelnek kivégzéseért. A parasztok nem tudnak érdemleges kívánásokat előterjeszteni, nincsenek tisztában azzal, mit akarhatnak. Egy község jelenti, hogy erőszaknak engedve, csatlakozott. Végül a mozgalmat leverik.)

SZÉKELY-PARASZTLÁZADÁS. 1660.

Bethlen János (1613—1678)

Rerum Transsylvanicarum libri quattuor. [Szeben: h. ny. n.] 1663.

Fk. 09/285

— [Amsterdam. H. ny. n.] 1664.

Szabó II. 1022

197—201. lap

Fk. 09/1626

Commentarii de rebus Transsylvanicis. 1—2. Viennae (Bécs): Kurzböck 1779—80.

Szabó III. 2238

2. k. 37—40. lap

Fk. 32694

1660-ban Barcsay Ákos és Kemény János kezdődő trónviszálya idején csiki, sepsi, kézdi és orbai székelyek illetve jobbágyok elfogták, megölték tisztjeiket, fölkeltek, Barcsay öccse legyőzte a Székely Sámuel vezette parasztokat, sokat kivégeztet, megcsönkített.

Das bedrängte Dacia. Nürnberg: Cramer 1666.

Szabó III. 2355

Ugyanaz Tröstler János német fordításában.

Erdély öröksége (Apa és fiú). Bp: Franklin (1941)

5. k. 205—7. lap

Fk. 98375/5

Fenti részlet magyar fordításával.

Szalárdi János (1601—1666)

Síralmas krónikája (l. fentebb)
594—5. lap.

Futólag említi a fenti eseményt.

Kraus György (1607—1679)

Siebenbürgische Chronik 1608—1665. Wien 1864. (Fontes rerum Austriacarum Abt. I. B. 4.)
2. k. 94. lap.

A mozgalmas események közé szöve, röviden elmondja a székelyek 1660-i felkelését. A 48. lapon közli, hogy a detronizált II. Rákóczi György, az urak nagy bosszúságára és ellenállása mellett, szabadságot ígért a táborához csatlakozó jobbágyoknak. A szász városok köznépe közt is sok a zendülés ebben az időben.

THÖKÖLY KURUCVILÁGA. 1673—90.

Babotsay Izsák

Fata Tarczaliensia azaz Tarczal városának főbb változásai. Közli Romy Károly György: Monumenta Hungarica sermone nativo scripta azaz a magyaroknak magyar nyelven írt emlékezetes írásaik. Pest: Trattner 1815.

1673—4. éveknél szól a kuruc mozgalom hullámzásairól, portyázásokról.

— Pest: 1817. (2. kiad.)

Adalékok Zemplén vm. történetéhez. 1900. évf.
5. k. 138—9, 171, 201—3, 237—9. lap

Inczédi Pál (1666—1724)

Naplója. Közli Szabó Károly és Szilágyi Sándor. Pest: Pfeifer 1860. Lugossy J.: Tört. emlékek a magyar nép községi és magánéletéből 2.)

16—17. lap

Fk. 80970, 46557, 43257

Mikor Thököly elfoglalta Erdélyt, kurucsága igen szaporodott az erdélyi népből. Prédálták az urakat.

Allocutio ad Hungaros. Ad siculos. Ad valachos.

Közölve: Apor Péter verses művei és levelei. Bp: Akad. 1903. (Magy. tört. emlékek, II. oszt. 36.) Gunyvers az erdélyiekről. 1674. Névtelen szerző versei.
430, 434, 438. lap

Ismeretlen eredetű satírák Erdély vezető politikusairól, majd különböző rendjeiről. Magyarokon a nemesek értődnek: szemükre hányja a jobbágyok mindenképpen való nyúzását. A székely: szabadságának csak palástját viseli, szolgál, nyakára ültek a tisztek. Az oláhok lázadásokat, főrendek kiirtását, nyomorúságban való elzüllöttséget vet szemére. E magyar versek költői magyarázatai az Erdélyre is utóbb átcsapó kurucvilágnak.

Ottlik György

Önéletleírása. Közli Thaly Kálmán: Történelmi naplók. Bp: Akad. 1875. (Magy. tört. emlékek, II. oszt. 27.)

7, 22, 81—89. lap

Fk. 3381/27

Egy 1672-es templomfoglalásnál a nép kergeti el a karhatalmat. A Thököly mozgalom leírásánál a népet csak akkor említi, mikor az úgy hanyatlak, a kurucok fosztogatnak és a nép elhagyja őket. Rákóczi zászlóbontásánál a mozgalom gyors terjedéséről szól s hogy maga is császári tiszti lévén, Trencsényből hogyan pártol át kurucnak majd minden közkatonájára. Ő is átállt ameddig érdeke kívánta.

Szeles János (18. szd.)

Székelyudvarhely története. Közli: Erdélyi Múzeum, 1898. évf.
396—402, 589. lap

Fk. 3452

A Thököly és a Rákóczi kurucvilágot csak a városi polgárok szűk szemszögéből látja: nyugtalanságot okoztak. A harc után egy kuruc nem szolgáltatta be puskáját, ezért évek múlva felakasztották.

Bethlen János (1613—1678)

Historia rerum Transilvanicarum ab a. 1662—1673. Viennae: Kurzbeck 1783. 1—2. k.
2. k. 308—24. lap

A bujdosók első hadjáratát írja meg. Kezdetén (272. lap) a parasztok még agyonverik a szatmár-megyeyi csata után menekülő nemeseket. Később (309. l.) a felkelőkhöz gonosztevők söpredéke csatlakozik, akik nem tisztek alatt, csapatokban harcoltak, hanem 1672 szeptemberétől decemberig a várakat stb. fosztogatták. Az egyébként is homályos előadásból csak itt gyanítható, hogy a zürzavar szervezeten parasztfelkelésekkel is járt.

A HEGYALJAI ZENDÜLÉS. 1697.

Rákóczi Ferenc, II.

- Confessiones et aspirationes principis chrissiani. Bp: Akad. 1876.
50—58, 141—146. lap **Fk. 25854**
A Vallomások. A fejedelem elmondja a tokaji zendülést, majd hogyan hozták haza a parasztok lengyel földről.
- Önéletrajza és egy keresztény fejedelem áhításai. Bp: Akad. 1876. **Fk. 26822**
Azonos előbbivel, csak címlap és I—VIII. lap magyar.
- Önéletrajza. Latinból ford. *Domján* Elek. Miskolc: Szelényi 1903. **Fk. 321067**
Előbbinek teljes magyar fordítása.
- Vallomásai. Latinból fordította Kajlós Imre. Bp: Wodianer 1903. (Magyar könyvtár. Két füzetben.)
1. füzet 76—80. lap
A lengyel földről való hazahívásának részlete megtalálható e kivonatos fordításban.
- Emlékezései és vallomásai. A szemelvényeket ford. és bev. Geréb László. Bp: Officina 1942. (Officina kvrtár.)
7—13. lap **Fk. 310762, 310082**
A Vallomásokból a tokaji zendülést tartalmazza.

Az 1697-i parasztmozgalom lefolyása Sárospatakon.

Tartalmazza: *Historia domestica S. N. Patakensis S. J. Annales Diar. Tom. I. 1663—1753.* (A budapesti Egyetemi Könyvtár kéziratárában.) Vonatkozó rész kiadása, párhuzamosan *Visegrádi* János magyar fordításával: Adalékok Zemplén vármegye történetéhez. Sátoralja-újhely. 1910. évf. 65—71, 175—180, 1911. évf. 70—74, 165—169. lap

A sárospataki jezsuiták házinaplója, napi följegyzésekben beszéli el a tokaji zendülést, a sárospataki vár elfoglalását s a mozgalom bukását. A nép a papok ellen fordult.

Fk. 1118

Károlyi Sándor gr. (1668—1743),

Önéletírása és naplójegyzetei. Pest: Akad. 1865. (Magy. tört. emlékek 4—5.)

Fk. 3381/

Tárgyalja az 1697-i népfölkelést. A kiadás alapjául szolgáló kéziratból az 1698—1703 közötti rész hiányzott.

Timon Sámuel (1675—1736)

Epitome chronologica rerum Hungaricarum et Transylvanicarum. Claudiopoli [Kolozsvar]: Acad. 1764.
296—7. lap

Röviden elbeszéli az 1697-i zendülést és felsorolja annak vezetőit.

Tokaji veszedelem

Közli Thaly. Adalékok a Thököly és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez. Pest: Ráth 1872.
1—2.

1. k. 275—281. lap

Fk. 35225

Két változata van. Az 1697-i hegyaljai zendülés leverése után a császári csapatok rettenetes égetést, gyilkolást műveltek Tokajon és Patakon. Ezt siratja a prot. énekszerző. Az u. o. közölt töredékes változat szövegében kat. felfogású torzítások vannak.

Zilahi János

Phaeton tüze. Közölve: *Irodalomtörténeti Közlemények*, 1917. évf.
330. lap

Fk. 3302

1698-ban íródott ének, melybe hosszadalmasan bele van szöve, Gyöngyösi modorában, Phaeton története. A szerző tállyai ref. iskolamester volt. Panaszolja a fölkelést, mely Phaeton módjára többet akart mint amennyit birt. A császáriak pusztítását nagy erővel és szemléletesen ábrázolja.

Szirmai András

naplója. Közölve: *Adalékok Zemplén vm. történetéhez.* 1898.
3. k. 280.

Szól az 1697-i hegyaljai zendülésről.

Kovács János

A magyar krónikának rövideden lerajzolt sommája. (I. fent.)
41—42. lap

Babocsay Izsák

Fata Tarczaliensia azaz Tarczal városának főbb változásai (1670—1700.) Írta nemes, a nevezett város hites nótáriusa. Közli Romy Károly György: Monumenta Hungarica sermone nativo scripta azaz a magyaroknak magyar nyelven írt emlékezetes írásaik. Pest: Trattner 1815.
138—162. lap Fk. 313293

1697-ben »némely alacsony sorsu« emberek a hegyekben szervezkednek, majd elfoglalják Patakot és Tokajt; a németek után »minden kalapot hordó magyaroknak estek«. A szőlőkapások csatlakoznak hozzájuk. Vereséget szenvednek, de ismételtlen visszatérnek. 1698-ban a nemesség beszedi a parasztság »puskáját és egyéb fegyverit«

— Pest: 1817. (2. kiad.)

Ugyanez közölve:

Adalékok Zemplén vm. történetéhez.

8. k. 136—9, 171—3, 201—3. lap

Illyés István (1650—1711)

Krónikája. Közli Knauz Nándor, Magyar Sion 1865. évf.
820—21. lap Fk. 4443/3

A hegyaljai zendülésről rövid, tömör följegyzést ad.

Csányi János (Tschány, Hans)

Ungarische Chronik vom Jahre 1670 bis 1704. — Tört. Tár. 1858.
165—166. lap Fk. 3044

Soproni polgár elbeszélése: a hegyaljai zendülés még környékükön is felizgatta a parasztokat.

— Pest: Akad. 1858.

165—66. lap Fk. 54658

Előbbinek különlenyomata.

Czegei Vass György (1644—1705)

Naplói. Magyar tört. évkönyvek és naplók a 16—18. szdból. 3. k. (Magy. tört. eml. II., oszt. 35.) Bpest: Akad. 1896.
260. lap Fk. 3381/35

Röviden megemlékezik a hegyaljai felkelés híreről, a németek vérengzéséről, gyermekgyilkolásáról

RÁKÓCZI FERENC FÖLKELESE. 1703—7.

Rákóczi Ferenc, II. (1676—1735)

Mémoires du prince Franc. Rákóczy. La Haye: Neauhne 1739. (Histoire des revolutions de Hongrie. T. 5.)

Visszaemlékezik hogyan hívja haza Lengyelországból a nép. A népcsődület kudarca. R. hazatérése és megindulása, gyors sikerei parasztseregével, a nemesség csatlakozása. Az ország gazdasági, társadalmi viszonyainak ábrázolásánál megemlékezik az 1514-i törvények embertelenségéről s a parasztok úrgyűlöletéről, a kat. egyháziak anyagiasságáról és németbarátságáról. Az erdélyi országgyűlés eltiltja a parasztot a katonáskodástól. A parasztok előbb saját költségükön katonáskodtak, utóbb cserbenhagyják mozgalmát és serege széthull.

— Mémoires sur la guerre de Hongrie depuis l'année 1703 jusqu'a sa fin. Emlékrájzai a magyar háborúról. Bp: Akad. 1875.

10—30, 45—47, 51—60, 71—75, 156—160, 163—4. lap Fk. 29761

— Emlékirata a magyar hadjáratról 1703—1711. Győr: Sauerwein 1861.

Fk. 46529, 56002

Teljes magyar fordítását közli Ráth K. További kiadásai:

— Pest: Ráth 1866. Közli Ráth Károly és Thaly Kálmán.

— « 1868. Azonos előbbivel. Továbbá:

— « 1872. Emlékiratai a magyar háborúról 1703-tól végéig.

— « 1872. Ugyanannak 5. kiadása. Ford.: Thaly K. Fk. 54676

Az emlékiratok új fordítása.

— Emlékiratai. Saint-Simon emlékirat-részleteivel. Thaly Kálmán jegyzeteivel. Fordította Vas István. Bp: Révai 1948. Fk. 319587

— Emlékezései és vallomásai. A szemelvényeket fordította és bevezette Geréb László. Bp: Officina 1942. (Officina könyvtár 15.)

39—52, 54—55, 61—63, 67—68. lap Fk. 310762, 310082

Tartalmazza a parasztfelkeléssel kapcsolatos fenti részek fordítását.

Rákóczi Ferenc, II.

Confessiones et aspirationes . . . (L. fentebb.)

141—146. lap

A parasztok által Lengyelországból történt visszahívása és a dolhai csata hire.

Erdély öröksége 7. Erdély változása (I. fent)

7. k. 123—129. lap

R. F. hazatérése, Domján E. fordításából.

Tsétsi János, ifjabb (1689—1769)

Havi krónikája a Rákóczi-háború történetéről. Közli Thaly : Történelmi naplók. Bp : Akad. 1875. (Magy. tört. emlékek II. o. 27.)

259—266, 285—290, 297, 300—1, 315—6, 337—9, 349—351, 366, 372—3. lap. Fk. 3381/27

A szerző fiatal prot. theológus volt, a nép közelében élt. A Rákóczi fölkelés elején örömmel számol be a gyors sikerekről, utóbb sokat foglalkozik a rézpénz árfolyamával, az adószedés módoszataival, a bányavárosok ellenséges kézre kerülésének jelentőségét hangsúlyozza, megőrjíti a főurak kapzsiságát, könnyelműségét : öt esztendő sikereit nem nekik, hanem istennek tulajdonítja. A nép nyomorúságát többször festi.

Bethlen Miklós, gr. (1642—1717)

Önéletráfása. Pest : Akad. 1806. (Szalay : Magy. tört. emlékezők 2—3.) Fk. 35525/2—3

Az 1700-as évnél a jobbágyok kiméretlen terheléséről ír, amit Teleki kezdett. Rákóczi fölkelésénél megjegyzi, hogy a mozgalmat Kis Albert hetven talpással kezdte s ugrásszerűen növekedett.

— Élete leírása magától . . . [Kb. egykorú kéziratós másolatban.]

Fk. 09/998

Szakál Ferenc

Naplója 1698—1718. (Kiadása : I. Inczédi Pál.)

45, 49—72. lap

Fk. 80970, 46557, 43257

Kolozsvári polgár emlékezései, az erdélyi kurucokkal való érintkezések vázolásából kiténik, hogy gyöngén szervezett népi mozgalom volt, de tömegek álltak mögötte. A kolozsváriak is sokan kiszöktek hozzájuk.

Erdély öröksége 7.

159—176. lap

Vizaknai Briccius György

naplója 1693—1717. (Kiadását lásd : Inczédi Pál.)

95—114. lap

F. 80970, 46557, 43257

A naplófeljegyzésekből, melyet e kolozsvári polgár hagyott, világos, hogy fel-fellobbanó népmozgalom volt a kurucvilág Erdélyben, ezzel a kolozsvári polgárok is rokonszenveztek, amiért a császári megszállás alatt is gyanusaknak, rebelleseknek tekintették őket. »Szegény kurucok a németet . . . úgy levágják, hogy csak mi sem jó vissza benne!» — írja egy helyen. Utóbb maga is Rákóczit szolgálja.

Czegei Vass György (1644—1705)

Naplói (L. fent.)

362—438. lap.

Beszámol az erdélyi fölkelő kuruchadak Kolozsvár körüli portyázásairól, a város meghódolásáig, 377. lapon szól a holdvilági csatáról. 374. lap így foglalja össze az 1703. évet : Ez esztendőben össze, de kivált télben támadta Erdélyben paraszthad, akik az uraknak és főrendeknek mindenféle marhájokat eldulák. . . . (Ezt részletezi.) A szófogatlan jobbágy miá nagyobbára vetetlen maradtunk.

Csányi János

Ungrische Chronik. (I. fentebb.)

175—220. lap

Fk. 54658

Sokat ír a kurucok Sopron körüli portyázásairól 1703—4-ben.

Szirmai András

naplója. Közölve : Adalékok Zemplén vm. történetéhez. 1900.

5. k. 80, 142—3. lap

Szól a Rákóczi fölkelés kitéréséről.

Szeles János (18. szd.).

Székelyudvarhely története. (L. fentebb.)

Károlyi Sándor (1668—1743)

Önéletírása 1697—1703. Közli Pásztor Lajos a Magyar Könyvszemle 1946. évf. 112—121. lapján.

Fk. 0100/4

A Magy. tört. eml. sorozatában megjelent önéletírásból ez a rész hiányzik, mert a kéziratból kivágták. Újabban történt megtalálása. Az 1703-i fölkelés, a dolhai ütközet, Rákóczi érkezése, az író átpártolása. Azután csak hadmozdulatok és utazgatások följegyzése következik.

Ottlik György

Önéletírása. (L. fentebb.)

Zweig János Kristóf

Pótlékok az 1703—1707-iki magy. történetekhez Zw ig naplójából. Közli Kacs Kovics Lajos. Tudománytár VI. k. Pest: M. Tudós Társaság 1835. 146—185. lap

Selmeci bányamester németnyelvű naplója, fentiekben magy. fordításban, helyenként kivonatosan. Bemutatja az evangélikus hitű polgárság hangulatát a Rákóczi fölkelés kezdetén. Észreveszi, hogy a kurucoknak nagyobb a híre mint ereje. A sereghez egyre-másra követelnek a várostól bányászlegényeket, szászámra, a műszaki csapatokhoz.

Illyés István (1650—1711)

Krónikája. (Ld. fentebb.) 829—32, 881—919. lap

E naplófeljegyzésekből kiténik a Rákóczi-kori papok sopánkodása, mert a hadak járása anyagi terhekkel jár. Elmondja a kuruc hadműveleteket, kóborlásokat, a székely kurucok 1706-i lemészárlását s a császári csapatok előnyomulásakor a jezsuitákra írt latin epigramát, mely szerint újra felkel a napjuk.

Felvinczi György

kuruc énekei. Közölve: Erdélyi Múzeum, 1908. évf. 173—175. lap

Fk. 3452/25

1704-ben siralommal emlékezik meg a holdvilági, feketehalmi és különösen a kolozsvári vesztett harcokról. »Bátran a nemesség utána nyomula. Számatalan közülök hirtelen elhulla.« Kanyaró F. közlése.

Gyászének a holdvilági és feketehalmi harcról.

Közli Thaly: Adalékok a Thököly és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez. Bp: Ráth 1872. 2. k. 31. lap

Fk. 35225

A székely kurucok 1704-i véres csatavesztését siratja.

Erdélyi Múzeum. 1930. évf. 273—76. lap

Fk. 3452

Előbbinek töredékes, teljesen eltérő változata, a kolozsvári unit. főisk. Bocskor-Daloskönyve alapján. Alighanem ezt említi a Tört. Tár 1896. évf. 125. lapján.

Szegénylegény éneke

Közli: Századok 1904. évf. 691—95. lap

Fk. 3049/38

1707-ben keletkezett ének, mely a szegény kurucok elkeseredését tanúsítja az urak ellen, csalódásukat, hogy sem szabadságot nem nyertek, sem rendes zsoldot nem kapnak. E vers néhány szakasza kuruc versgyűjteményekben, Thaly nyomán: Kuruc katona dala címen ismeretes. (L. Esze Tamás tanulmányát a Magyar Századok. Bp: Egy. ny. 1948. kötetben.)

Ének a kurucvilágról

Közli: Századok 1904. évf. 675—686. lap

Fk. 3049/38

Az 1703—5. közti kuruc harcok sorának költői emléke, időről-időre rögtönzött szakaszokban. Ugyanennek eltérő s lényegesen gyöngébb változata Dálnoki Veres Gerzson verses krónikájában Thaly: Adalékok 2. k. 33. és köv. lapokon.

Rákóczi fölkeléséről

Közli Thaly: Adalékok. 2. k. 8—11. lap

Fk. 35225

Alighanem még 1703-ban, prot. deákos közrendű ember költötte vers a fölkelés első eseményeiről. A 15. szakaszban parasztok visszaszegezett kaszáját említi fegyverként. A végétől számított negyedik szakaszban »a porciót országunkból kiverni« helyett más kéziratban a »német« kiveréséről van csak szó. A vers általában szerepel kuruc költészeti gyűjteményekben.

Kovács János

A magyar krónikának rövideden lerajzolt sommája. (I. fent.)
49—53. lap.

Rákóczi Ferenc éneke

Közli Thaly: Adalékok.
2. k. 13—19. lap

Adón, exekúción siránkozó közrendű ember örvendezése a fölkelés kitörésén és tábora növekedésén. Egy helyen Rákóczit, Bercsényit szólaltatja meg, alighanem innen a költemény címe. Kuruc versgyűjteményeink általában tartalmazzák.

Két szegénylegénynek egymással való beszélgetése.

Erdélyi Pál: Kuruc költészet. Bp.: Franklin 1903. (Magy. Remekírók.)
120—24. lap

A Szegénylegény énekével azonos hangulatú vers, szemére veti Rákóczinak, hogy megszegte a szegénységnek tett ígérését és már csak méltatlan urakkal törődik, a katoná legfeljebb értéktelen kongópénzt kap.

A PÉRÓ-LÁZADÁS. 1735.

Apor Péter, altorjai báró, (1676—1752)

Munkái. Pest: Akad. 1863. Magy. tört. emlékek 2. oszt. 14. k.)
191—192. lap

A prózái iratok közt Sinopsis mutationum c. al. a szerző évkönyvszerű följegyzéseket ad. Az 1735. évnel rövid, tömör összefoglalás Péró fölkeléséről. Péró vitéznek és Rákóczi egykori kapitányának mondja s dicséri. A mozgalom leverése után felsóhajt: »Igy szabadított meg bennünket isten a rémülettől.«

— Verses művei és levelei. Bp.: Akad. 1903. (Magy. tört. eml. 2. o. 36. k.)
I. k. 306—307. lap

Fk. 3381/36

Fentinek négy csoportrímes szakaszban magyar versbe foglalása.

Péró veszedelme

Új magyar múzeum, 1859. (Szilágyi Sándor)
182—4. lap

Fk. 19860/17

K. Papp Miklós: Az 1735-iki zendülés története. Kolozsvár: K. Papp 1865.
134—137. lap

Fk. 40308

Thaly Kálmán: Adalékok a Thököly és Rákóczi-kor irodalomtörténetéhez. Pest: Ráth 1872.
2. k. 423—430. lap

Előbbiek Szilágyi Sándor gyűjtése egy hódmezővásárhelyi kéziratból. Utóbbit a Széchenyi könyvtár Hung. auart. 175. II. kézírata (Jankovich gyűjtemény) tartalmazza, későbbi szöveg és tizenhat szakasszal bővebb az előbbinél, mely helyenként népballadaszerű. — Az ének elmondja, hogy a magyarok Péró titkos biztatására felkeltek, de váratlan hirtelenséggel vereséget szenvedtek. Összefogdosták és Budára vitték őket bíróság elé. Péró búcsúszavaival és kivégzésével végződik.

Rebellisek éneke

Közölte Kozocsa Sándor az Irodalomtörténeti Közlemények 1929. évf.

Fk. 3302

Közös tőből ered az előbbi énekkel, de míg annál az elbeszélésbe olvad a siralom, ennél a budai rabok siralmán van a súlypont és csak mellékes az elbeszélés. Számos szakasza többkevesebb eltéréssel azonos a Péró veszedelmével. Budán, a Csonka-toronyban költötte a névtelen szerző, rabtársai kedvére.

Új szomorú ének

Rövid példa... Buda, 1749. (lásd alább).

Fk. B 0994/14, 40308

Alighanem egy katolikus rendi iskolában előadott jelképes játék. Szégyentelen hódolása a nemesi osztálynak Ausztria felé, melynek serege biztosítja mindenkor a nemesség uralmát. A könnyen folyó vers a kivégzésre vitt budai rabok bűnbánó énekével végződik. Más kiadásai:

Új magyar múzeum, 1859. (I. fent)
196—199. lap

Közölte K. Papp Miklós (lásd fent).
174—179. lap

Thaly: Adalékok (lásd fent).
2. k. 433—437. lap

Mednyánszky Antal, br. († 1796)

Elegi illustrissimi adolescentis Antonii I. b. Mednyanszky de Medgyes poetae Cassoviensis.
Kassa: Acad. 1735.

Tehetséges fiatal költő sorra veszi Lengyelország, Itália, a Rajnavidék háborús zavarait, békét kíván Magyarországnak. Két verse foglalkozik a Péro lázadással: A felsőmagyarországi nemességhez, midőn a tiszántuli lázadók ellen hadbaszállt. És: a költő örvendezik a lázadás leverésén. A lendületes latin elegiák nemesi szemléletűek, egyben mutatják a nemesség országos rémületét a helyi jellegű zendülés miatt, melynek mérhetetlen jelentőséget tulajdonítottak.

Czegei Vass László († 1738)

Naplói. Magy. tört. évkönyvek és naplók a 16—18. szdból. 3. k. Bpest: Akad. 1896. (Magy. tört. eml. II. oszt. 35.)

587—588. lap.

Fk. 3381/35

1735-ről szólva, megemlékezik a Péro-lázadás híreről: kurucnevezet alatt konfluált és Gyula tájékaira s ott körül való pusztákra felütett s ott prédát tett colluvies stb.

Kácsor Keresztély (1710—1792)

Annales provinciae Hungariae scholarum piarum.
93—98. lap

A piarista író a kérdéses időben debreceni házfőnök. A Péro-lázadás hírére a környékbeli nemesség a városba menekül, a katolikus nemesek a piarista rendházban való fegyveres védekezést tervezik a felzúgott néppel szemben. Debrecenben a mozgalomnak katolikus-ellenes éle is van. „No, ti fekete ördögök, nem sokáig lesztek — biztatják a piaci kofák is a papokat. (L. a bp. kegyes tanítórend főgimn. értesítője 1908—9. 20. lap, Fridreich Endre tanulmányát.) Kácsor a Historia domus Debreceniensis S. P.-ben írta meg emlékeit, onnan került címbe munkába. (A Bp. piarista rendház könyvtárában.)

Balla Gergely (1710?—1772?)

Nagykőrösi krónika. Kiadta Szabó Károly és Szilágyi Sándor. Kecskemét: Szilády 1856.
102—116. lap

Fk. 43257, 27751

Aprólékos helyi értesülések alapján mondja el a nagykőrösi polgár a Péro-lázadás lefolyását. Körtört, mikor a francia háború miatt kivonták a csapatokat az országból, de a tudatlan résztvevők maguk leplezik le szándékaikat és vezérüket; hamar elnyomják őket.

Ez okban s eredetben Magyar Országának Királyi Actor Fiscussa

áltl Szegedinecz Péter ellen, másként Péro nevezett . . . ellen parancsolt és ordinált Törvény előtt szabad Királyi Buda Várában rendeltett és helyezettett. Deliberatum est.

Egy nyolcadrét ívnyi kiadvány, a Péro és társai ellen hozott ítélet s annak végrehajtásának leírása fordításával. Címe értelmetlen. Függelékben az Új szomorú ének.

Rövid példa.

miképpen őfelsége kegyes királyunk kegyelmesen ratificált sententiája szerént az 1735-ik eszt. Felső-Magyarországban, Tiszántul tumultust kezdők 4. ápril 1736. esztendőben exequáltattak. azonfölül kik kisebb grádicsán ezen tumultusnak tapasztaltattak, Budai várban békóban valamely ideig sanyargattattak, némelyek publikált sententia után szabadon eresztettek. Buda: Nottenstein 1749.

Fk. B 0994/14

A K. Papp Miklós által is közölt ítéletet — az esemény elbeszélésével — és az annak végrehajtásáról szóló jelentés ponyvakiadása. Függelékben az Új szomorú ének. (Részleteket megvilágító iratokat l. még Palugyay: Magyarorsz. tört. stb. leírása, Pest, 1855. IV. k. Békésmege. Századok 1870. évf. Thaly K. 33—35. l., Papp M. fenti m. 199—210. l.)

Kovács János

A magyar krónikának röviden lerajzolt sommája, melynek első része Pethő Gergely munkájából szedegettetett . . . Continuátioja a magyar krónikának. Második rész. Pozsony: Spaizer: 1742.

132. lap

Fk. B. 943/467

Kortárs rövid megemlékezése, hibás.

A HÓDMEZŐVÁSÁRHELYI ZENDÜLÉS. 1753.

Szőnyi Benjámín (1717—1794)

Históriás éneke a hódmezővásárhelyi zendülésről, 1753-ban. Közli K. Papp Miklós: Az 1753-iki zendülés története. Kolozsvár: K. Papp 1866.
158—173. lap

Fk. 40308

K. Papp nem ismeri a vers szerzőjét és a Péro-lázadásról szóló versként közli. Tárnya: Hmv. környékén 1753-ban, még mindig Rákóczi nevével, zavaros parasztfelkelés támadt a pásztor-nép között, de könnyűszerrel elnyomták. A kormány katonai garnizont rendelt a városba, e terhek csökkentése érdekében írta a város ref. lelkésze a verset, melynek 1. részében előadja a község egész multját, hangoztatja mindenkori lojalitását, a fölkelést az aljnépnek tulajdonítva, nagyobb vigyázást ígér és kegyelmet kér a királynőtől.

— Eredeti teljes magyarnyelvű kézírata a hódmezővásárhelyi ref. egyházközség jegyző-könyvében.

1. k. 63. és köv. lapok

— Nova thessara fidelitatis et homagii... per Timotheum Archonphilum. A Széchenyi könyvtár kézírattárában Quart. lat. 1603. sz.

Ugyanennek maga a költő által készült teljes latin fordítása.

— Vásárhely hollétéről és régi dolgairól. Közölve: Tudományos Gyűjtemény, 1819. évf.

Fk. B 051/99

Fenti magyar költemény 1. része, Thököly, Bercsényi, Rákóczi, Péro és kisebb mozgalmak említésével. Ugyanennek lenyomata:

Palugyay Imre, ifj.: Magyarország történeti, földirati, s állami legújabb leírása. Pest: Heckenast 1855.

4. köt. Békésmegye történeténél.

Ítélet az 1753-i hódmezővásárhelyi zendülők ügyében.

Századok, 1870.

36—43. lap

Fk. 3049/4

Terjedelmes irat, tiszta magyarsággal. Elevenen, részletesen elbeszéli az egyes résztvevők tevékenységét. Kurucoknak nevezték magukat s összeköttetésben álltak a törökországi bujdosókkal.

A MÁDÉFALVI VESZEDELEM. 1763.

Conrad Mihály, heidendorfi (1730—1821)

Önéletrajza. Közölve: Archiv des Vereines für Siebenbürgische Landeskunde. Neue Folge XV Kronstadt [Brassó]: Gött 1853—60.
127—152. lap

Erdélyi kormányzékhi hivatalnokként résztvevett a székely határőrvidék szervezésében, élénken írja le a mádэфalvi veszedelmet, midőn a katonának állni nem akaró székelyek tiltakozó tömegét halomra lőtték.

Erdély öröksége. A másik magyar haza. Bp: Franklin (1941).

8. k. 101—115. lap

Fk. 98375/8

Fenti részlet magyar fordítása németből.

Szeles János († 1782?)

Székelyudvarhely története. Közli: Erdélyi Múzeum, 1898. évf.

578—585. lap

Fk. 3452

A székely határőrvidék szervezésekor mutatkozó tömegmozgalmak és elégedetlenség kortárs elbeszélése. Aki katonának állt, szabadult a jobbágyág alól, a székelyek azonban csak otthon saját tisztjeikkel, hagyományos módon akartak katonáskodni, nem a császári seregben

NÉVTELEN ZENDÜLÉSEK A 18. SZÁZADBAN.

Hannulik János (1745—1816)

Az emberi vadságról. — Az Igazságról. Közölve: Lyricorum libri duo. Nagykároly: Eitzenberger 1780—81.

Két óda [3. könyv 5., 7.]. Az előbbiben kikél a parasztmozgalmak esetén hozott, kegyetlen formában végrehajtott halálos ítéletek ellen: így nem lehet a népet fékentartani, ez lázasztó; ez a világ el fog pusztulni. — Utóbbi az úri önkényt rójja meg, mely elveszi a paraszt földjét s egyebet sem tud mint veretni, kivégeztetni.

HÓRA ÉS KLOSKA. 1784.

Baróti Szabó Dávid (1739—1816)

A lanthoz. Kiadva: B. Sz. D. megjobbított s bővített költeményes munkái. 1—3. Komárom: Weinmüller 1802.

Sapphói szakokban írt óda. A költő végromlástól tart: Hóra paraszti kezével öszvetetéli lantja hurjait. De a katonaság megütöközik, legyőzi a fölkelőket, reménye újra éled. Az egyes szakokat jegyzetekkel magyarázza, utal a Hóra-lázadás eseményeire. Frissiben, a történet hatása alatt íródott, nemesi szemléletű vers. A nemességet azonosítja a világrénddel, a kultúrával.

Göttfy Borbála

Néhai Mátisfalvi Göttfy László háznépének Hóra pórhada miatt esett romlása. Pest: Szubuly 1823. **Fk. 49048, B 323/56**

Az emlékirónő gyermekkori élménye a román parasztság fölkelése. Apját megölik, anyjával bujdosik. Hórát a nép parasztkirályként tiszteli, a nemességet ki akarják irtani. A nemesség magyar lévén és nyugati vallású, a parasztok nem bántják, aki áttér hitükre.

— Közölve: Erdély öröksége. A másik magyar haza. Bp: Franklin (1941.)

8. k. 149—183. lap

Fk. 98375/8

Bajesdi Vitán Sándor

A dévai mezőn a Hórákkal történt csatáknak rövid, de igaz leírása. Tud. Gyűjt. 1822. 12. K.

A dévai falak mögé menekült nemesség és katonaság csatározásai a parasztfölkelőkkel. A »magyar« és a nemes fogalma mindkét részen összezavarodott. U. ezt lenyomatta:

— Pest: 1825.

Erdély öröksége. (Lásd fent.)

8. k. 142—148. lap

Fk. 98375/8.

Kis András és Domokos Ferenc

Erdélyben véghezvitt pusztítása és feltámadása oláh Hórának. Közölte: Hazánk c. folyóirat 3. évf.

149—153. lap

A nemesség menekülését és városokban összeverődését beszéli el, továbbá a paraszthad pusztító vonulását a falvakon és kastélyokon át. Lenyomata:

Erdély öröksége. (L. fent.)

8. k. 136—141. lap

Fk. 98375/8

Szabó Pál

Abrudbánya elpusztításának csekély leírása. Közölve: Történelmi Tár, 1908. évf. 460—465. lap **Fk. 3044**

»Megjegyzésemelő siralmas állapotja n. Erdélyországában ns. Zaránd, Hunyad és Fejér vármegye magyar uri és nemes rendeknek.«

U. ez. Erdélyi Múzeum, 1895. évf.

163—168. lap

Fk. 3452/12

Mátyási József (1765—1849)

Második Józsefnek hét első királyi esztendeje. Készült az 1787-dik esztendőnek az emberség és megvilágosodás hetedik esztendejének végén. Közölve M. J.: Semminél több valami. Első darab. Pozsony: Weber 1794.

87—98. lap

Terjengő elmékedésekkel telefűzött szidalom, egyetlen mentsége, hogy József császár reformtörekvéseinek mentségére készült, melyek nem tehetők felelőssé a parasztlázadás tetteiért. Közli Gyöngyösi János (l. alább) két idevágó leoninusát is.

Jankovich Miklós

Hóra erdélyi támadásának és gyilkolásának diáriuma. 1784.

Balía Sámuel

Brevis descriptio rebellionis Horjæ in Transsilvania.

Benkő József

Az 1784-ben támadott oláh zenebonának leírása. Kolozsvári nagy naptár. Kolozsvár: K. Papp 1865.

104—113. lap

Gyöngyösi János (1745—1818)

Magyar versei. Bécs, 1790.
75—80. lap

Leoninusokban írt három durva pamfletet tartalmaz, melyek a paraszvezéreket ostoba jobbágyként és kegyetlen fenevadként szidalmazzák. Megjelentek továbbá:

Magyar versei, 1—2. Pest, 1802—3.

1. k. 77—83. lap

Erdélyi Múzeum, 1904.

476—77. lap

Fk. 3452/21

Gúnyversek Hóráról és Kloskáról címen közli fentieket egy kéziratot egykori másolatból.

Zuverlaessigste und vollstaendigste Erzaehlung

des Aufruhrs der Wailachen in Siebenbürgen sammt den Portraits ihrer zwey Anführer des Hora und Klotschka. (h. n.) 1785.

Kétségkívül hazai névtelen szerző. Rokonszenvez a fölkelőkkel, akik a lakosság kétharmadát alkotják s teljesen jogtalanok az élősdí nemességgel szemben. Felkelésük tervszerűtlen, mert tudatlan, szedett-vedett nép. Hora azonban a német klasszikusokat is olvassa, csak Klopstockot tartja nehéznek. (Apponyi: Hungarica 2491.)

Pézteli József (1750—1792)

II. József életének rövid leírása. Komárom, 1791.

Kurze Geschichte der Rebellion in Siebenbürgen. Strassburg: Bartholom. 1785.

Régi irások. (1. Dávid János nagyenyedi kántor levele a gyergyóalfalusi plébánoshoz a Hóra- és Kloska-féle lázadásról. 1784. 2. Abrudbánya feldúlásáról. 1784.) Közművelődés, 1917. 19. lap

Hóra vezérsége alatt esett paraszt oláh had. Közli: Magyar Hírmondó, 1785. 2. levele.

Ezt közli:

Győri Közlöny 1885. 29. sz. Kárpáti Endre.

[Hóra kivégzésének leírása.] Magyar Hírmondó, 1785. márc. 16. 31. levél.

Horja und Klotschka Oberhaupt und Rathgeber der Aufrührer in Siebenbürgen. Eine physionomische Skizze. Hermannstadt: 1785.

Die Geschichte von Siebenbürgen... Mit den Schattenrissen der beyden Rebellen Horia und Glöczka. Strassburg: Barthol. 1785.

Siess Lajos — Schenk Mihály

De annis 1784 et 1785 relationes domini actuarii Ludovici Siess de tumultu et insurrectione gentis Valachicae in Transsylvania contra nobilitatem et nationem Hungaram ibidem de tempore in tempus domino archivario Joanni Michaeli Schenk Kismartonium submissae. Közli: Tört. Tár 1901. (A Hóra világ kismartoni krónikája.)

1—40. lap

Fk 3044/39

Siess Lajos (sz. 1751.) Eszterházy hg-i megbízott Erdélyből küldött leveleiből egybeírta Schenk M. hg-i levéltárnok összefüggő, elbeszélő mű alakjába. Német nyelvű. Mint címe is mutatja, szemléletesen ábrázolja a felkelés társadalmi okait.

De bellis sigismūdi regis cōtra huzistas actis
et de combustione Johannis huz.

3. Huszita háború.

(Fametszet. Turóczi krónikájának augsburgi kiadásából. 1488.)

4. Husziták megtámadnak egy kolostort.

(Fametszet. Bonfini magyar históriájának német kiadásából. Basel, 1545)

5. Magyar parasztkuruc 1514-ben.
(Fametszet J. Vitalis Panormita egykorú tudósításán, Roma 1514.)

6. Magyar parasztkuruc 1514-ben.
(Fametszet egykorú augsburgi újságlapon.)

7. Dózsa György tőviskoronával.
(Fametszet egykorú-német röpiraton.)

8. Dózsa György tüzes koronával.
(Fametszet Taurinus hőskölteményének címlapján.
Bécs 1519.)

Az paraszt had Nemesekre busúla,
 Törökről fegyvertét wrára foga.
 Wrac soc kegyetlenéget mind tudgyic,
 Bulczu leuelen meg batorottanac,
 Ha Törököt meg veric sem nyúghatnac,
 Wrac mia azért rayoc támattac.
 El bánac szabadfagoc meg kereléc,
 Sántalan begényec erre sietnec,
 Ruhaiokra mind Kerestet költetec,
 Hogy kerestyen hűért est czelekednec.
 Az meg dühöt népen io fő nem foga,
 Fő fő Nemeseket lokat le vága,
 Egy Magyar vitez Wri fel tamada,
 Szapolyai lanos ki Vayda vala.
 Tisza mellett Kerestessekre állla,
 Iob révét le vaga kir által hayta,
 Sokat bennec fogtata kénosztata,
 Az feietlen lábot így le álllita.
 Wracnac Királynac lón nagy öreme,
 Gongya lón Laflónac az békeffégre,
 Béczenben egy néhány Király s Hertzeg gyüle,

Imé esmet egy gonos birt hallánac, Póroc köz-
 zül ketten fel támattanac, Mondiac mind à kettőt,
 nagy haddal vadnac, A paraszoc véglec fel támatta-
 nac.

Egyic Antal, à másic Márton vala, Antalkén-
 czes Erdélyből tamad vala, Hatalmasfoc oc féllal jár-
 nac vala, Nemeseket mind le vágatnac vala.

Követeket várafokra küldnec vala, Véres törrel
 arándékoznac vala, Ki meletc hammar nem tamad
 vala, Sörnyű fegyverrel meg büntöttic vala.

E póroc anyira gyüleközénec, Wrac Nemesec
 tölecc rőttenénec. Fel tamadni sockaig nem meré-
 nec, Végre látac, hogy oc mind el vesznénec.

Tamadánac oc, mind egybe futánac, Az ket
 pör Királyal főmbe állánac, Egy mezőbe oc
 egybe ropponánac, De à Póroc hammar meg futá-
 mánac.

Sietelennül or oc le vágatánac, A Királyoc na-
 gy kényal meg halánac, Sömektől, orroktól soc meg
 valánac, Aiaktól, kezektől, meg valánac.

Ez vido

1. Históriás ének 1514-ről.

(Bogáti Fazekas Miklós: Mátyás király dolgainak ötödik
része. Kolozsvár: Heltai nyomda 1577.)

2. Históriás ének a magyar huszitákról.

(Tinódi Sebestyén: Zsigmond király históriája. Kolozsvár:
Heltai nyomda 1574.)

RÖVID PÉLDA

Miképen

Ő Fölsége kegyes Kirá-
lyunk kegyelmesen ratificálta

SENTENTIAJA SZERÉNT

Az 1735dik Efstendőben Fölső
Magyar Országban Tízán-túl tumolusni
kezdők 4. April 1736. efstendőben exequál-
tattak, azon föllül pedig kik kisebb grádi-
cán ezen tumolusnak tapasztaltattak, Budán
Várban békóban valamely ideig fanyargat-
tattak, némellyek publicált Sententia
után szabadon erefzettek.

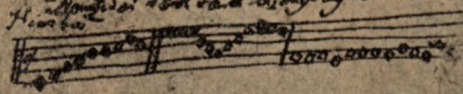

1177

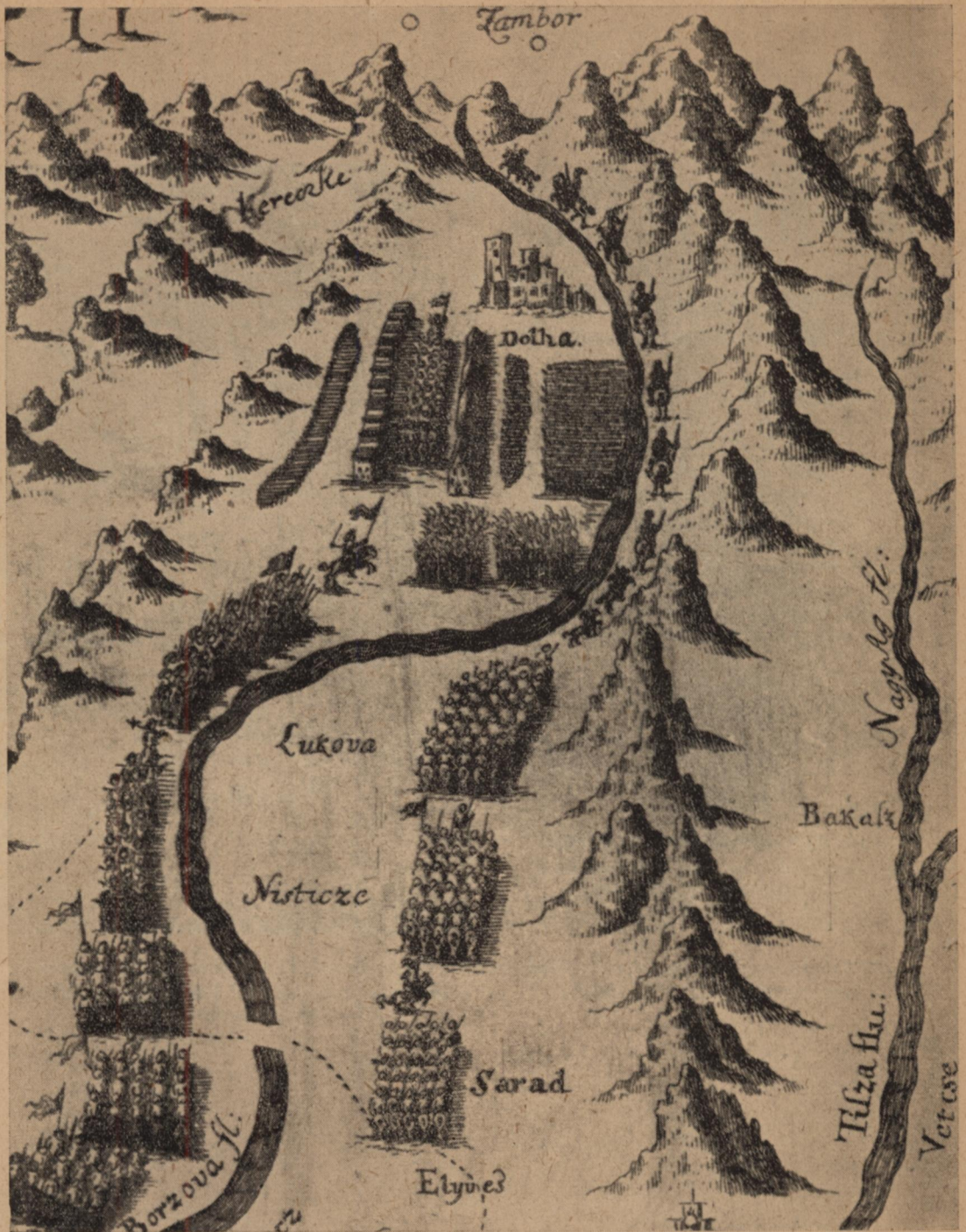
Nyomtatott Budán, Veronika Nortenfej-
nin, özvegnél, 1749. Efstendőben.

28. A Péro és társai ellen hozott ítélet
magyar fordításának 2. kiadása.

Mely dolgot bizony meg is látna
Magyar országomig nyert volna
Ha jól fordítottó lett nem legho bro
Ely van kaffy lora raltaffy ifund volna
H. ny országba meg mind dets olyai
Mely hódoltak a nag Szejay
Szegény Szegényem it's lora nyar
gab mind d'it
Ely elly hód mind lora hoz jutand
Ely hód vói hoz hoz lora hoz jutand
Kamer hód vói hód hoz jutand
Ely hód vói hód hoz jutand
Szegény vobba lora hoz jutand
Kamer hód vói hód hoz jutand
Ely hód vói hód hoz jutand
Ely hód vói hód hoz jutand
Ely hód vói hód hoz jutand
Ely hód vói hód hoz jutand

29. A Szegénylegény énekének kézírata és
hangjegyei a sárospataki főiskola kéziratrában.
(Dávidné Soltári: 1791.)

15. A dolhai parasztcsata 1703-ban.

(Egykorú rézkarc, a nemesi csapatok felvonulásának térképszerű ábrázolásával.)

De bellis sigismūdi regis cōtra huzistas actis
et de combustione Johannis huz.

3. Huszita háború.

(Fametszet. Turóczy krónikájának augsburgi kiadásából. 1488.)

4. Husziták megtámadnak egy kolostort.

(Fametszet. Bonfini magyar históriájának német kiadásából. Basel, 1545)

5. Magyar parasztkuruc 1514-ben.
(Fametszet J. Vitalis Panormita egykorú tudósításán. Roma 1514.)

6. Magyar parasztkuruc 1514-ben.
(Fametszet egykorú augsburgi újságlapon.)

7. Dózsa György töviskoronával.
(Fametszet egykorú-német röpiraton.)

8. Dózsa György tüzes koronával.
(Fametszet Taurinus hőskölteményének címlapján. Bécs 1519.)

Az paraszti had Nemesekre busúlta,
 Törökről fegyverét wrára foga.
 Wrac soe kegyetlenféget mind tudgyac,
 Bulczu leuelen meg batorottanac,
 Ha Töröket meg veric sem nyúghatnac,
 Wrac mia azért rayoc támattac.
 El banác szabadságoc meg keresée,
 Sántalan begényec erre sietnee,
 Ruhaiokra mind Kerestet költettee,
 Hogy keresteyén hűrt est czelekednee.
 Az meg dühöt népen io sò nem foga,
 Fò sò Nemesseket sokat le vága,
 Egy Magyar vitez Wrsi fel tamada,
 Sapoltai Ianos ki Vayda vala.
 Tibba mellet Kerestessekre állta,
 Iob révét le voga kir által hayta,
 Sokat bennec fogtata kénosztata,
 Az feietlen lábot így le állita.
 Wracnac Királynac lòn nagy öreme,
 Gongya lòn Laflónac az békeffegre,
 Béczenben egy néhány Király s Hertzeg gyüle,

Ime esmet egy gonos birt hallánac, Póroc köz-
 zülketten fel támattanac, Mondiac mind à kettöt,
 nagy haddal vadnac, A paraszoc vellec fel támatta-
 nac.

Egyic Antal, à másic Márton vala, Antal kén-
 czes Erdelyből tamad vala, Hatalmassoc oc féllal jár-
 nac vala, Nemeseket mind le vágatnac vala.

Követeket várafokra küldnee vala, Véres törrel
 arándékoznac vala, Ki meletec hammar nem tamad
 vala, Sörnyű fegyverrel meg büntötie vala.

E póroc anyira gyüleközénec, Wrac Nemesec
 töllec röttenénec, Fel tamadni sockaig nem meré-
 nec, Végre látac, hogy oc mind el vesénec.

Tamadánac oc, mind egybe futánac, Az ket
 pör Királyal sòmbé állánac, Egy mezöbe oc
 egybe ropponánac, De à Póroc hammar meg futá-
 mánac.

Sietelennül ot oc le vágatánac, A Királyoc na-
 gy kényal meg halánac, Sòmektől, orroktól soe meg
 valánac, Aiaktól, kezektől, meg valánac.

Ez vjő

1. Históriás ének 1514-ről.

(Bogáti Fazekas Miklós : Mátyás király dolgainak ötödik
része. Kolozsvár : Heltai nyomda 1577.)

2. Históriás ének a magyar huszitákról.

(Tinódi Sebestyén : Zsigmond király históriája. Kolozsvár :
Heltai nyomda 1574.)

RÖVID PÉLDA

Miképen

Ő Fölsége kegyes Kirá-
lyunk kegyelmesen ratificált

SENTENTIAJA SZERÉNT

Az 1735dik Esztendőben Fölső
Magyar Országban Tízán-túl tumultusok
kezdők 4. April 1736. esztendőben execu-
táltak, azon föllül pedig kik kisebb grádi-
cán ezen tumultusnak tapasztaltak, Budán
Várban békóban valamely ideig fanyargat-
tattak, némellyek publicált Sententia
után szabadon ereztettek.

4177

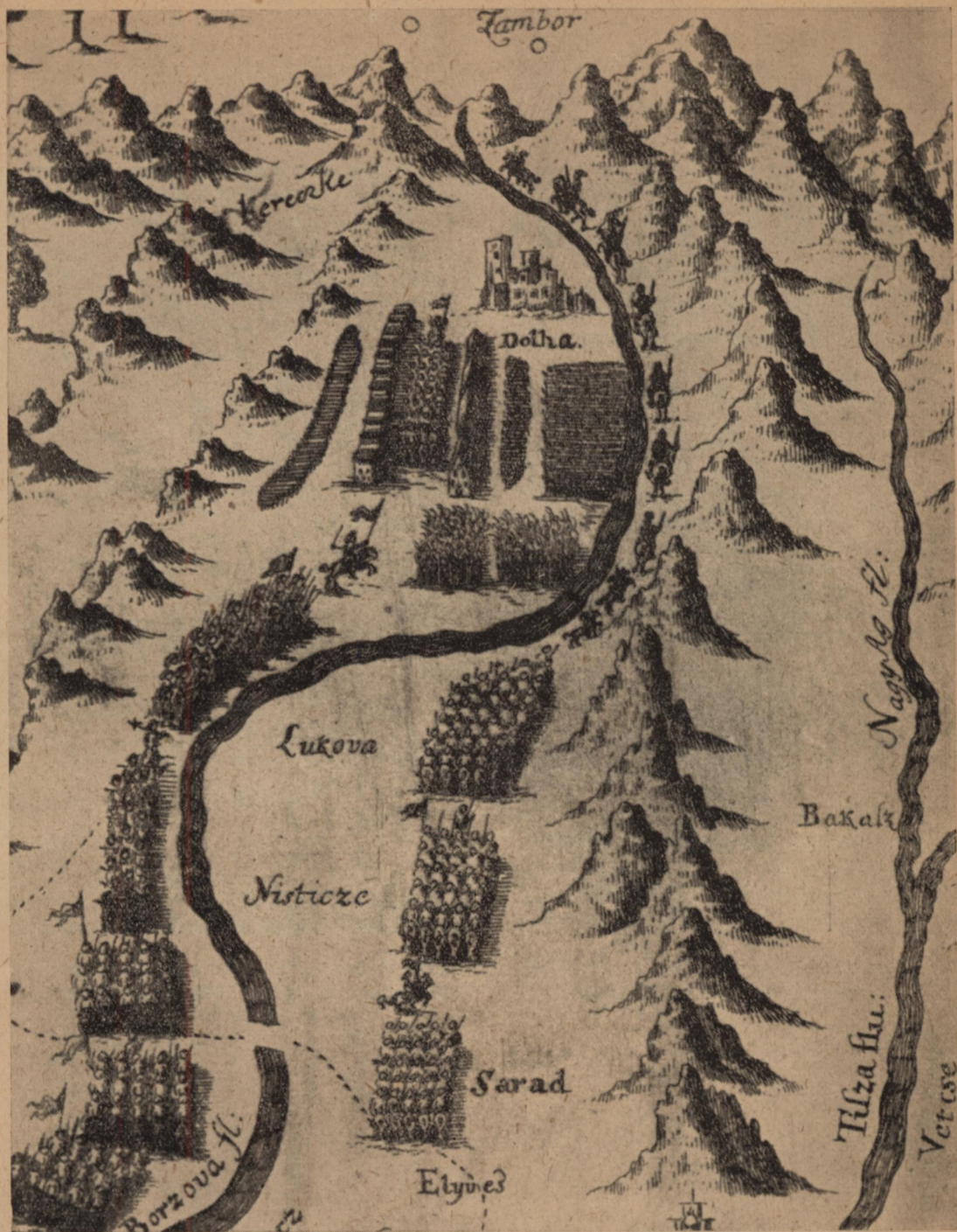
Nyomtatott Budán, Veronika Nottenstej-
nin, özvegyéni, 1749. Esztendőben.

28. A Péro és társai ellen hozott ítélet
magyar fordításának 2. kiadása.

Mely dolgot bizony meg is látna
Magyar okogomig nyertél volna
Ha jól fordítottál volna legholtra
Ez van helye az országban
A nyargalás megmondásig
Még hódolnak a nagy Szentnek
Szegegy Szegegyem és lovag
galemitéi ének.
Egyedül maradtok hogy juttat
Ez Pérosi hogy hogy létező
Kémer hársát a főpótlásnak
De Karasz és H. Szentély holálta hajszal
Szegegy vödelje lemosásában
Kémer asp. Szegegy Szegegy
Ez Szegegy Szegegy Szegegy
H. Szegegy Szegegy Szegegy

29. A Szegegylegény énekének kézírata és
hangjegyei a sárospataki főiskola kézírattárában.
(Dávidné Soltári: 1791.)

15. A dolhai parasztczata 1703-ban.

(Egykorú rézkarc, a nemesi csapatok felvonulásának térképszerű ábrázolásával.)